

På torpet Smedsbacken bodde två systrar varom berättas att de:

... var ovänner och aldrig talade med varandra. Johanna bodde i det lilla köket och Märta i det stora rummet. De hade inga tändstickor utan bevarade elden i en gruva och blåste liv i den på morgonen. Hela dagen och en stor del av natten eldade de med ”knabbar”. De hade ingen brunn utan hämtade vatten ur en källa i skogen (förmodligen från källan E82). De hade inte något avträde utan sutto på en stång som var fästad vid stugan. En grop var grävd vid stängen, som undan för undan täcktes med jord... (Pleijel 1978:74).

"Märta på Smebacken". Bst Smedbacken löd under Väckelsångs Knapagård. Här bodde Märta Stina Andersdotter f 1841, d 1924, tillsammans med sin syster Johanna Andersdotter f 1830, d 1918.

Foto: Märta på Smebacken. Efter Pleijel 1978:75.

Runt Norra och Södra Trosstorpet ligger ett röjningsröseområde som är cirka 360×100-200 m stort som innehåller ett 50-tal röjningsrösen och åkrar som brukades 1949 enligt den ekonomiska kartan. Av husen finns knappast något kvar, endast två jordkällarrester.

Trosstorpet under Lidhem. Avfotograferat foto: Ägare: Hembygdsföreningen.

Husgrunder, odlingsrösen, åkrar och stenmurar i "torpstaden", på Söftesmålas utmarker.

Backstugor

Backstugor är inte alltid som det låter, byggda på en backe, alternativt ingrävda i en backslänt. Det finns flera varianter av denna typ av boning, exempelvis jordkulor, byggda mot stora stenblock eller mellan stenblock. De allra flesta backstugorna i Väckelsång stod på slät mark, som torp och andra bostäder. Begreppet backstuga är ett ekonomiskt begrepp med betydelsen att de som där bodde varken ägde eller arrenderade marken kring stugan. Man försörjde sig som dagsverkare på bondgårdarna eller specialiserade sig på diverse hantverk. En annan svårighet i statistiskt sammanhang är att backstugor kan ha uppgraderats till torp, och torp nedgraderats till backstugor. Det har varit mycket svårt att reda ut vad som varit vad eftersom uppgifter om de obesuttna är vaga och ibland näst intill obefintliga. I ett antal fall förekommer båda benämningarna, men i olika källor, vilket tolkas stödja påståendet om upp- och nedgradering.

Jängastugan, en backstuga som flyttades till hembygdsgården 1933. Namnet kommer från Johan Jäng, snickare, spelman med mera, född 1828.

Vid sökning i registret erhålls 52 träffar på sökorden backstuga/backstugelämning. Flertalet är borta sedan länge, ett femtontal har friköpts, upprustats, och betecknas numer som lägenheter, men de har registrerats som torp, det vill säga med sin ursprungliga beteckning. Detta går förstås att ändra på men det har inte gjorts. Begreppet lägenhet, och friköp av torp/backstugor, tillhör vår moderna tid och är för närvarande inget som intresserar den samlade kulturmiljövården. Sannolikt har flera torp friköpts men detta framgår inte alltid av lättillgängliga handlingar.

Den backstuga väckelsångsbor omedelbart tänker på är Brunns-Linas Ängaholm. Den renoverades 1981 efter att ha fått förfalla i 65 år. Linas man var brunnsborrhare, därav Linas tillnamn (Björklund 1991:145f). Stugan är idag från turistisk synpunkt en av de mer besöksvärda platserna i socknen.

Brunnslinas backstuga (E363).

Enligt Kjellmark: "... en misstänkt gammal hyddbotten öster om åkern Ängagärdeslyckan å Boaryds Mellangård. Den låg i vinkeln mellan två T-formigt sammanstötande stenrevlar och synes vara värd att närmare utforskas." Texten bygger helt på Karlssons anteckningar, på vad Karlsson tyckte sig se. Kjellmark kan knappast ha varit på platsen. Boaryds byalag har satt upp en skylt med texten Ängaslätt. Utseendet numer pekar inte mot någon form av bosättning eftersom tydliga tecken härpå saknas, exempelvis tegel, restaer av spismur och dylikt, men mycket kan ha ändrats på 80 år då Karlsson var som mest aktiv.

'Hyddbotten' öster om Ängagärdeslyckan har i Boaryds inventering blivit torp- eller backstugelämningen Ängaslätt. Tolkningarna bedöms som osäkra. Spismurröse, tegel och dylikt saknas.

Jordkolor

Mellan två stora stenblock i Lannersmålas skog är en boning som bäst beskrivs som en jordkula. Utrymmet mellan blocken är cirka 4x2,5 m stort med ingång i söder och i baksidan är en två meter hög och en meter tjock vägg av staplade stenar. Om någon eller några har bott här måste det ha varit oerhört fattigt.

Lämningar efter en jordkula? (E237).

Forngravar

Med begreppet forngravar avses förhistoriska gravar, det vill säga förkristna. Ålder och utseende varierar. Se Klas-Göran Selinges förklarande typschema nedan. Vissa typer av forngravar anläggs under korta perioder (exempelvis *domarringar*, *ovala ofyllda stensättningar*, *uppallade stenar*) andra under längre perioder (exempelvis *rösen och fyllda stensättningar*). Beteckningen gravrösen (i stället för enbart rösen) förekommer i rapporten, för att förtydliga, när det kan vara svårt att i text skilja gravrösen från odlings- eller röjningsrösen. Begreppet *fyllning* i fyllda stensättningar är också konstigt eftersom *fyllning* endast avser stenar inte jord. Rösen och fyllda stensättningar är den vanligaste gravtypen i Väckelsång, liksom på hela Smålands högland. I fullåkersbygderna (exempelvis i Mälardalen) är järnålderns *högar* mycket vanliga, däremot ovanliga i våra trakter. Detta beror huvudsakligen på att byggmaterialet, stenar, är överallt tillgängligt. De högar som förekommer har i regel ett kärnröse täckt av en jordmantel, medan högar i fullåkersbygd kan vara helt uppbyggda av jord. Den egentligen utmärkta beteckningen *jordblandat röse* är vanlig i äldre uppteckningar (t ex Karlsson och Kjellmark) men har tagits bort i modern arkeologisk terminologi. Syftet var att åstadkomma en mer enhetlig terminologi, dock genom att avvika från forngravens egentliga utseende.

Rösenas huvudperiod är bronsåldern men de kan vara både äldre och yngre. Rösen med hällkistor kan gå tillbaka till den yngsta stenåldern. Rösen anläggs också under den äldre järnåldern, och kanske längre fram än så. I Mellansverige är skiftet mellan äldre och yngre järnålder synligt i gravskickets förändring. Förändringen är inte knivskarp men stenbyggda rösen och fyllda stensättningar blir alltmer ovanliga under det att högar och stensättningar (utan fyllning) blir vanliga. Tendensen är inte alls lika tydlig i Småland. Troligen fortsätter smålänningarna att i huvudsak begrava i gravar markerade av stenar i olika formationer. Här är inte platsen att redogöra för förändringar av gravseder och gravtyper, inte heller vad som kan ha varit skäl till förändringarna. Området har beforskats av flera arkeologer genom åren (exempelvis i publikationerna *Gravfältundersökningar och gravarkeologi* 1991, Carlsson 2001, Arkeologi i Norden 2010).

Inglinge hög. Blad ur Erik Dahlbergs Suecia Antiqua et Hodierna. Erkännande (CC BY). Stormaktstidens praktverk. Kopparsticket visar olika typer av forngravar i förskonat skick.

Nedanstående tabell, som publicerats i boken *Helsingborgs historia* (Jennbert 2010:45), visar på ett detaljerat sätt hur den arkeologiska periodindelningen ser ut, med huvudperioder och underperioder. Den gäller inte bara för Helsingborg med omnejd, utan även för våra trakter.

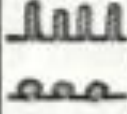
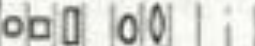
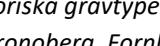
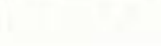
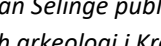
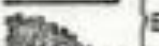
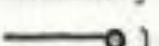
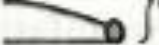
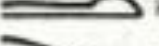
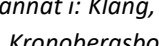
Kronologi, kulturgrupper och perioder (kalibrerade 14C år)

Period	Datering
Stenålder	14000 – 1800 f.Kr.
Paleolitikum – den äldre stenåldern	14000 – 8800 f.Kr.
Mesolitikum – den mellersta stenåldern	8800 – 4200 f.Kr.
<i>Maglemosekultur</i>	8800 – 6200 f.Kr.
<i>Kongemosekultur</i>	6200 – 5200 f.Kr.
<i>Ertebøllekultur</i>	5200 – 4200 f.Kr.
Neolitikum – den yngre stenåldern	4200 – 1800 f.Kr.
<i>Trattbägarkultur</i>	4200 – 3200 f.Kr.
<i>Gropkeramisk kultur</i>	3200 – 2300 f.Kr.
<i>Stridsyxekultur</i>	2800 – 2300 f.Kr.
Senneolitikum	2300 – 1800 f.Kr.
Bronsålder	1800 – 500 f.Kr.
Äldre bronsålder; period I–III	1800 – 1000 f.Kr.
Yngre bronsålder; period VI–IV	1000 – 500 f.Kr.
Järnålder	500 f. Kr – 1050 e.Kr.
Äldre järnålder	500 f.Kr. – 400 e.Kr.
Förrömsk järnålder	500 f.Kr. – 1
Äldre romersk järnålder	1 – 200 e.Kr.
Yngre romersk järnålder	200 – 400 e. Kr
Yngre järnålder	400 – 1050 e.Kr.
Folkvandringstid	400 – 575 e.Kr.
Vendeltid	575 – 750 e.Kr.
Vikingatid	750 – 1050 e.Kr.
Medeltid	1050 – 1536 e.Kr.
Tidigmedeltid	1050 – 1200 e.Kr.
Högmedeltid	1200 – 1400 e.Kr.
Senmedeltid	1400 – 1536 e.Kr.
Nyare tid	1536 e.Kr. –

Efter Jennbert 2010:45.

Troligt bronsåldersröse i klassiskt läge, det vill säga på toppen av en höjd med berg i dagen.

GRUPPER	Jordfri (eller närmast jordfri stenfyllning)	Fyllning av jord (eller jord och sten med grästorvsyta)	Anläggningar byggda av utvalda stenar (utan fyllning)
TYPER	välv profilkurvatur	 Röse	 Rest sten Klumpsten Uppallad sten
	flack profilkurvatur	 Stensättning av stenfyllning	 Stensättning övertorvad } Stenkret
VARIANTER	form		
		rund kvadratisk rektangulär triangulär oval skeppsförmig treuddig oregelbunden	rund kvadratisk rektangulär triangulär oval skeppsförmig treuddig oregelbunden
Special- termer		långresel treudd långhög	domarring treudd skeppsförmig oregelbunden
KONSTRUKTIONS- DETALJER	I mitt	I yta	I kant
	 Mittblock Mittsten Mittsten Mittsten Mittsten Mittsten Mittsten Mittsten Mittsten Mittsten	 Yttäckning Yttäckning Yttäckning Yttäckning Yttäckning Yttäckning Yttäckning Yttäckning Yttäckning Yttäckning	 Brätte Brätte Brätte Brätte Brätte Brätte Brätte Brätte Brätte Brätte

Principschema över förhistoriska gravtyper av Klas-Göran Selinge publicerad bland annat i: Klang, L. 1983. Fornminnesinventeringen i Kronoberg. Fornlämningar och arkeologi i Kronobergs län. Kronobergsboken 1983. Växjö.

Namngivna gravar

I Väckelsång har några forngravar fått namn och i några fall förknippas de med folkloristiska berättelser. *Rikarör*, väster om Väckelsånga Hallagård, tyder på att en skatt ska ha varit gömd i röset enligt ortsbefolkningen och nedtecknat av Fabian Karlsson (E86). Söder om Fiskestad Dagsagård ligger *Glasröret* (E741). I åkern norr om Glasröret påträffades vid besiktning glas- och keramikskärvor men det är oklart om dessa fynd har något med namnet att göra. I Fiskestad ligger *Kungagravarna*, ett gravfält som före sjösänkningen låg på en udde ut i Fiskestadssjön (E745). En gammal sägen vittnar om att detta ska vara kungagravar. "Man har sökt efter skatter här och grävde i kullarna en gång. Men då blev det ett sånt otäckt buller, så man blev rädd och upphörde" (Kjellmark 1932-43, Värends fornminnen).

Görle rör ligger också i Fiskestad (E994). Om detta rör skriver Kjellmark "... en trollkärning en gång gått fram där i forna tider bärande en massa sten i sitt förkläde, men så blev det hål på förklädet, och genom hålet föllo stenarna ned till marken och bildade det stora röset". Görle rör kallas också *Tranevällsröret*. I socknens norra del fanns förr *Hanehög*, "... en tämmeligen hög och rund jordkulle med klappersten blandad", sedan länge borttagen (E1023). Liksom Hanehög var det likaledes borttagna *Kararör* gränsmärke i äldre kartor (E1035). "Kararör, ett stort stenrör, nära och bredvid landsvägen åt Väckelsång, håller uti diameter 28 alnar." I Boaryd fanns förr ett röse som kallades *Kungsröret* (E1092), tyvärr bortodlat. Sannolikt var Kungsröret ett mycket stort gravröse. Därav associationen till någon kung.

På Väckelsånga Styragårds marker ligger *Styragårdsröset*, även kallat *Markalyckeröset* (E1037). Kjellmark skriver:

... en sägen om Väckelsånga största och märkligaste fornlämning, det stora vackra gravröset vid Markalyckan å Väckelsånga Styragård, bör jag kanske anföra. Den lyder enligt förut nämnda upptecknare (Fabian Karlsson) sålunda: I detta röset har man sökt efter skatter. När man började plocka och kasta med stenarna där, fick man se Väckelsånga by brinna, varför man slutade upp och sprang därifrån för att släcka. Men branden var bara synvilla. – En person som plockat i röret säges ha blivit konstig därav.

Hällkistor

Tre hällkistor är säkert bekräftade i Väckelsång, i Svenstorp, Gängeskulla och Stefanstorp, dessutom omtalas tre till i Stefanstorp som borttagna (E1027, E1118, E1120). De tre kända hällkistorna låg i rösen, sannolikt även de tre borttagna eftersom den typen av överbyggnad var tidens sed. Hällkistan i Gängeskulla har sannolikt framkommit i samband med plundring för länge sedan. Takhällarna är borta och ett träd växer i kistan. Hällkistan i Svenstorp framkom i samband med makadamslagning till väggrus 1928. Makadamslagningen stoppades och en arkeologisk undersökning följde. Mer om den under avsnittet *Arkeologiska undersökningar*. Hur hällkistan i Stefanstorp uppdagades är inte känt men det är mycket möjligt att det rör sig om makadamslagning även i detta fall, och åtminstone initialt i de helt borttagna fall.

Hällkistan i Stefanstorp saknar numer överbyggnad men basen har bevarats. I bilden till höger syns några kantställda uppstickande hällar.

Hällkista i Gängeskulla (E1118).

Rösen och fyllda stensättningar

Skillnaden utseendemässigt mellan *rösen* och *fyllda stensättningar* är i gränsfall hårfin. Rösen har alltid fyllning av stenar och fyllning skrivs därför inte ut. Stensättningar finns av olika slag, dels *fyllda* (med stenar), dels *övertorvade* (med gräsvål). Rösen har välvd profil, fyllda stensättningar har flackt välvd profil eller plan profil, men innehållet är detsamma, stenar av mansbörda. Som grundregel brukar Riksantikvarieämbetet använda förhållandet 1/10, det vill säga, om höjden i meter överstiger 1/10 av diametern så är tolkningen röse, om höjden i meter understiger 1/10 av diametern så är tolkningen stensättning. En svårighet är att höjder på forngravar uppfattas olika, dels beroende på från vilket håll man studerar dem, dels beroende på vilket ögonmått betraktaren har. En annan fråga rör vad som studeras, en skadad eller oskadad forngrav, det vill säga, om benämningen ska avse det man ser eller det man bedömer har varit.

Vid tidigare inventeringar har några forngravar kallats *stensättning med kantvall*. Några av dem har bevisligen förlorat stenar till makadamlagning. Typisk, i dessa fall, är ringen av stenar som lämnats kvar. I den här inventeringen har dessa skadade forngravar istället kallats *rösen rest av*, eftersom det är deras förmodade ursprungliga utseende som är intressant, snarare än deras nuvarande.

Styragårdsröset, alternativt kallat Markalyckeröset, Väckelsågs största röse (E1037).

1932 var Styragårdsröset nära att omvandlas till väggrus. Konga härads vägstyrelse fick avslag på ansökan om att göra just detta. 1928 skulle röset vid Svenstorp förvandlas till väggrus, men arbetet avbröts och arekolog tillkallades när det stod klart att en hällkista med begravningar uppdagats. Andra ringformade lämningar efter gravrösen vittnar om att fler gravar blivit utsatta för makadamslagarnas hårdhanta hantering. Rösen som låg tämligen nära vägar var uppenbarligen i riskzonen, åtminstone från tiden då böndernas ansvar över vägarna övertogs av vägstyrelser, kanske tidigare.

Görle rör i Fiskestad (E994). Stenar från röset togs till makadamslagning 1918 eller 1919. En observation är att stenmuren har klarat sig från makadamslagning. Stenmurar hade ett högre bevarandevärde än röset, möjligen på grund av att de människor som byggde murarna fortfarande fanns i minnet.

Knut Kjellmark ger följande intressanta kommentar angående Görle rör, hänvisande till Fabian Karlssons brev till Kjellmark:

... Men så togs här en vacker dag all stenen i röset till stenkrossen. Så mycket vägmateriel lär ha erhållits därav, att det räckte till 4-5 km väg. ... och i gropar och sprickor på klippan under röset hittades svart jord och kol i myckenhet.

Vidare ur Karlssons brev till Kjellmark:

En sländtrissa med båda sidor välvda och avrundade kanter, närmast liknande en tillplattad boll, hittades i "Görle rör" i Fiskestad av Arvid Lundkvist vid den första stenkrossningen där år 1918 eller 1919.

När stenkrossar introducerades är oklart men möjligen i slutet av 1800-talet. Stenkrossar förenklade hanteringen med att slå sönder gravrösen till väggrus.

Stenkross. Foto: Lars Johnson - 25/9 2016. <http://www.tugboatlars.se/Svedala.htm>. Obs, fotot kan vara upphovsrättsskyddat.

Glasröret (E1381) i Fiskestad är ett annat troligt exempel på att ett gravröse som slagits till makadam. Endast en yttre ring av stenar har lämnats kvar. Kararör, på gränsen mellan Väckelsång och Uråsa, är helt borttaget (E1035).

Det urplockade röset med två kvarliggande makadamlagningsstenar i Högsbacke (E1056).

Rösen och fyllda stensättningar i åkermark har också tagits bort eftersom de ansetts utgöra odlingshinder. Detta gjordes långt före jordbrukets mekanisering och accelererade därefter. Rösen och fyllda stensättningar innebär inte sällan problem för den tolkande arkeologen. Väl synliga och bevarade rösen utgör därvidlag inga problem (t ex Styragårdsröset). Helt borttagna rösen med namn och markerade i äldre kartor utgör heller inga problem. Rösen rest av eller stensättningar med kantvall är båda fornlämningar även om arkeologer benämner dem olika. Knepigare blir det när äldre uppteckningar nämner *borttagna rör*. I den gruppen kan det döljas både gravrösen och odlingsrösen.

Små gravrösen kan vara svåra att skilja från odlingsrösen. Rösen kan ha uppfattats som odlingsrösen och bönder har fortsatt lägga odlingsstenar på dem, varvid de kan ha förlorat sitt gravlika utseende. Detsamma om stenar tagits till annan verksamhet vilket förändrar rösets utseende. Vi arkeologer vill gärna tro att gravar anlagts pietetsfullt under alla tider, men att senare generationer inte förstått vad de har framför sig och därmed inte värnat gravfriden. Detta medför att registret fylls med *uppgift om gravar* och med *frågetecken*, det senare när tolkningen är osäker. Ett annat sätt att uttrycka osäkerhet i tolkningen är att i fornminnesregistret lägga till *Bevakas* som antikvarisk status. Därmed har ansvaret överflyttats till länsstyrelsernas arkeologiska handläggare, att besluta vad som behöver göras inför en eventuell exploatering av marken där den bevakade lämningen finns.

Antalet gravrösen, med i olika grad av säkerhet i tolkningarna, är 39. I statistiken ingår då befintliga, borttagna, skadade, uppgift om och osäkra.

Röse rest av, vid den stora eken (E1032). Troligen makadamslagen. Ligger intill treans green på den numer nerlagda Lidhems golfbana.

Ensamliggande fyllda stensättningar uppgår till 42, varav flera bedöms som osäkra. Stensättningar samlade i grupper tas upp under rubriken *Gravfält*. Utöver lämningarnas utseende kan andra bedömningskriterier komplettera tolkningar. Hit hör exempelvis läget i terrängen, eventuell närhet till andra fornlämningar och fyllningens karaktär.

Stensättning (E1042), endast ett par decimeter hög, omgiven av högstubbar, belägen i det välbevarade fornlämningsområdet norr om Torshögen.

På gravfältet vid hembygdsgården finns tre *ofyllda ovala stensättningar*. Med ofylld menas att stensättningen består endast av en kantkedja, eller en yttre ring av stenar, och att den saknar fyllning. Gravtypen är tämligen vanlig i Västmanland, något av en karaktärsgrav i länet. Vid Inglinge hög ligger bortåt 100 ofyllda ovala stensättningar intill de stora högarna. För den som vill veta mer om olika gravtyper, inte minst ofyllda ovala stensättningar i Kronoberg och deras rumsliga särprägel, hänvisas till Mats Burströms avhandling (1991).

En av 17 ofyllda ovala stensättningar på ett gravfält (R29:1) i byn Hemset, Hemmesjö socken.

Ett nyregistrerat gravröse i Fiskestad (E990).

Intakt gravröse vid Bondagården, Östad (E1047).

Den här stenhögen, tolkad som röjningsröse, finns i Nistingsö (E847). Utpekas som forngrav i FMIS (R170:1). Skälen för tolkningen röjningsröse: omges på alla sidor av åker, oregelbunden form, inåtsvägd på två sidor, rak i en sida, utåtsvägd endast i ett mindre parti i NV. Cirka 10 m st och 2,5 m h. Stenarna är 0,1-1,2 m st. Varken form, material eller läge talar för fornlämning. Läget lokalt är ca 150 m från åkerns högsta punkt. Inga andra forngravar har registrerats i närheten. Av hävd inom Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering brukar äldre bedömningar inte ändras med hänsyn till att förändringar kan ha skett. Röset kan ha byggts på, stenar staplats på höjden eller bortförts, eller att besiktningsförhållandena kraftigt har förändrats.

Även detta, av Karlsson, Kjellmark och Riksantikvarieämbetet (R129:1) utpekade gravröse, mitt i åkern Fnöket, Boaryd, kan det sättas frågetecken runt, särskilt avseende utseendet (E1134). Men kontexten är väsentligt bättre än i Nistingsö. Åkrarna i denna del av Boaryd innehåller mängder av lösfynd och uppgifter om bortodlade gravar. Å andra sidan framgår det tydligt varför det ligger där det ligger, liksom röjningsrösen, på en uppstickande berghäll, på en yta som inte är odlingsbar.

Högar och övertorvade stensättningar

Högar som gravtyp är ovanliga på småländska höglandet men de finns. I äldre uppteckningar förekommer uttrycket *jordblandade rösen* och dessa kan man uppfatta som en form mellan rösen och högar. De 15 högarna på gravfältet vid hembygdsgården är förmodligen av denna typ. Jordmanteln täcker ett kärnröse. Stenar kan sticka upp ur ytan och de kan ibland kännas under fötterna när man kliver upp på högen.

Högar på gravfältet vid hembygdsgården (E1064).

Cirka 50 meter öster om gravfältets nordöstra kant, och strax norr om kyrkans bogårdsmur registrerades en hög 1949 som numer är borttagen. Den väcker frågan om gravfältet varit större innan kyrkan byggdes på sin nya plats 1828.

En hög (E1023) som togs bort för länge sedan omtalas av Kjellmark:

Å en karta över Lines, d v s Lidhems ägor, gjord av lantm P. L. Rohman 1685, utgör en hög, som är benämnd Hanehög – ett för övrigt ej ovanligt namn på gravhögar – råmärke i gränsen mellan Lidhem och Väckelsånga by. På Östra sidan om högen var på kartan utlagd en stor naturlig källa utbredd i stjärnform...

Varken källan eller spår efter högen kan återfinnas.

En hög på gravfält inne i Väckelsånga samhälle (E1068).

Gravfält

Enligt fornminnesregistret är gravfältet som ligger cirka 150 m nordöst om Makaviken i Fiskestad ungefär 150×50-100 meter stort och består av två högar, 17 stensättning och en rest sten (E745). Kjellmark (1932-43) hänvisar till en kartsbild av Karlsson (1935) som anger att det också bland annat ska finnas *tydliga ovaler, treuddar, fyrkanter och rundlar*, vilket lämnades okommenterat vid 2001 års inventering. 2015 såg berget som skjuter ut i åkermarken mot NÖ att vara belamrat med odlingssten. De två *högarna* (eg jordblandade rösen) kan urskiljas liksom den resta stenen. Treuddar med mera kan inte återfinnas. Äldre odlade ytor är synliga inom gravfältets begränsning. Området SV om nuvarande åker är svårt att överblicka på grund av tätväxande sly. Frågan är om Karlsson har

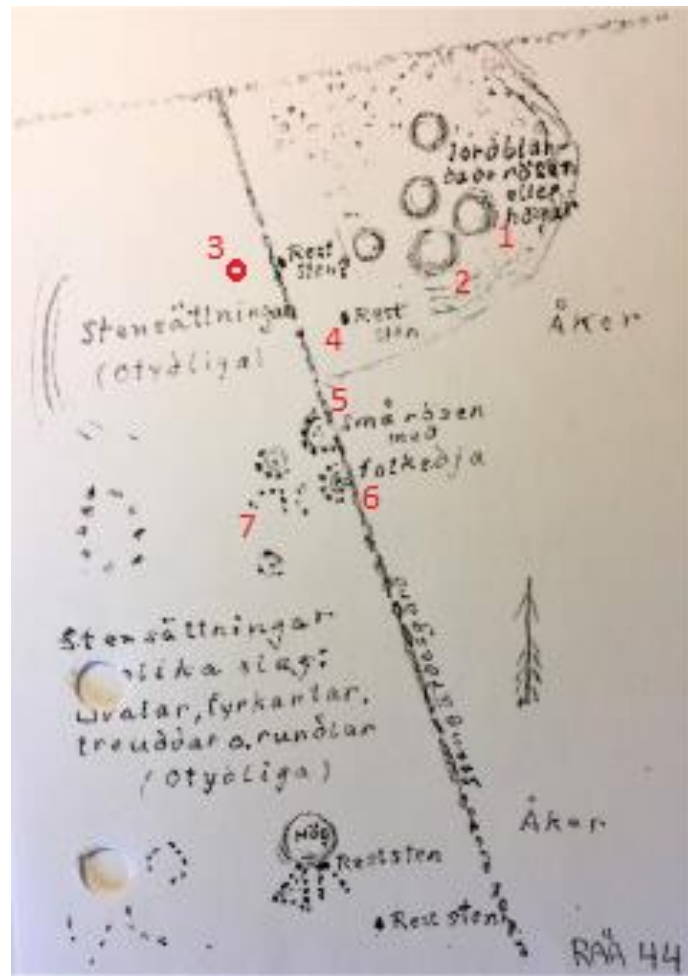
övertolkat situationen eller om senare odling har ramponerat och/eller belamrat fornlämningar med stenar röjda från intilliggande åkrar efter 1935.

Kjellmark skriver:

Det andra gravfältet i Fiskestad finns på Korpagården, även kallad Herregården. Detta gravfält (E745), som är mycket förstört, är att finna i en lövlund omkring 250 m SV om Fiskestads skola mellan vägen Väckelsång-Boaryd och Fiskestadssjön. Jag antecknade här för många år sedan, ”några medelstora högar, en rest sten och troligen flera andra fornlämningar, ehuru otydliga och mer eller mindre rubbade, kanske till stor del täckta av sten från åkrarna, som körts hit och lagts upp i stora mängder å gravfältet”. En närmare beskrivning och planskiss har hr F. Karlsson, Boaryd, lämnat mig, vilken ger vid handen, att gravfältet troligen en gång varit ganska stort.

Närmast åt skolhuset till skjuter en kulle ut i åkern. Å denna finnas några stycken högar – jordblandade rösen, liknande dem i gravfältet bakom Väckelsångs kyrka. Oerhörda mängder av odlingssten har körts upp bland högarna här, varför troligen flera högar eller gravar av annan typ äro dolda av den myckna stenen. Strax väster om kullen står en meterhög tjock sten, som efter allt att döma är en resesten. En annan tunn och flat, tämligen låg resesten står nära därintill i kanten av en stengärdesgård. På andra – västra – sidan om nämnda gärdesgård är ett rätt stort område med stensättningar av olika slag. Där finnes tydliga ovaler, treuddar, fyrkanter och rundlar. På något avstånd i söder, fortfarande på västra sidan om gärdesgården, finnes åter en lång hög med en liten rest sten stående vid södra utkanten. Den synes ha sin plats i spetsen av en här befintlig treudd. Strax intill mot sydväst står en annan liten rest sten på lut. Intill stengärdesgården mot åkern norr om de sist omtalade gravarna synas några små jordblandade rör med ring – fotkedja – omkring. Gravfältet har tydligen förr i tiden nått ut över det uppodlade området söder om den allra först omnämnda kullen med högarna. Det hela har sålunda varit ett ganska omfattande gravfält. En sägen omtalar, att detta skall vara Kungagravar. Man har sökt efter skatter här och grävde i kullarna en gång. ”Men då blev det ett sånt otäckt buller, så man blev rädd och upphörde”.

Gravfältet återbesöktes i oktober 2020 eftersom delar av det hade röjts och betats. Det visade sig att svårigheterna med att hitta igen Karlssons *ovaler, treuddar, fyrkanter och rundlar* består. Kvar finns två högar (1-2 i skissen nedan), en rest sten (4), tre övertorvade stensättningar (5-7) samt en stensättning (3) som inte anges i kartskissen. Övriga *ovaler* med mera som anges i skissen kan inte återfinnas. Den största fornlämningen, *högen* längst i S, kan inte heller återfinnas, trots att marken i denna del av gravfältet upplevs som opåverkad. Skissen saknar skala och det anges inte hur stora fornlämningarna är, vilket bidrar till svårigheten att tolka den.

Fiskestad. Gravskiss innehållande cirka 20 förmodade fornlämningar. Fabian Karlsson, 1935.

TVå högar och en rest sten på gravfältet i Fiskestad Krokagård.

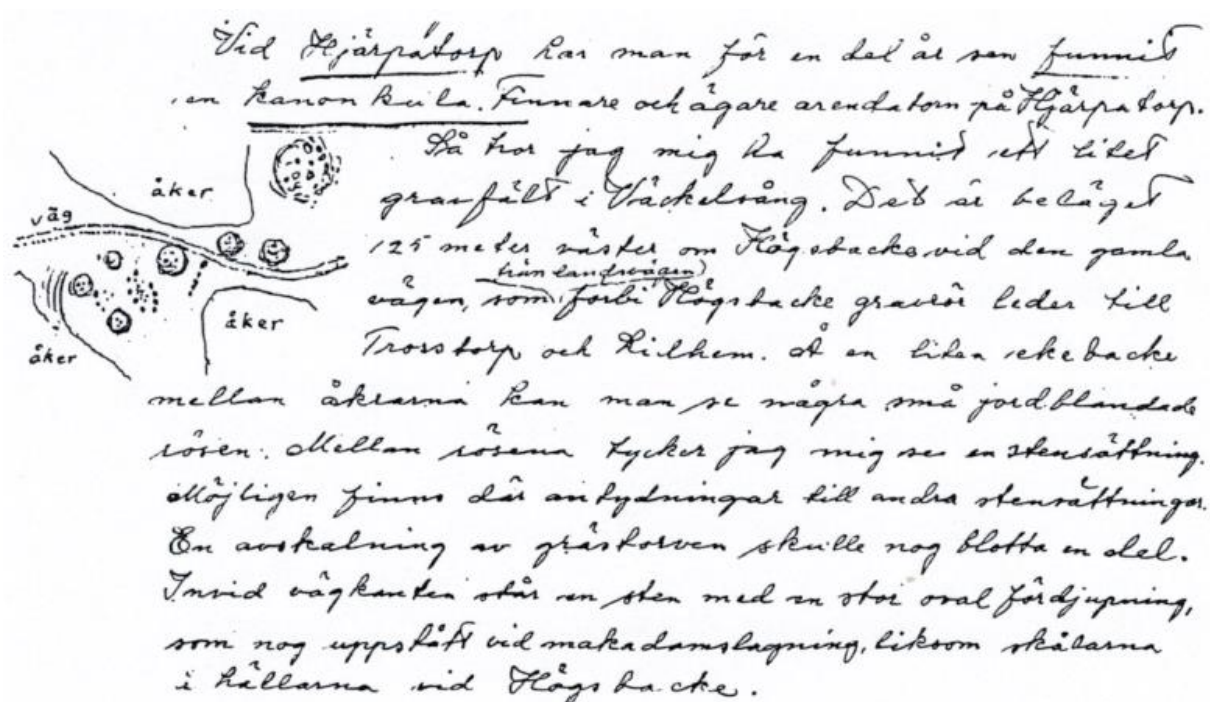
Det är otillfredsställande att så många gravar saknas i förhållande till situationen 1935. Vad beror det på? Höjden med berg i dagen där de båda högarna ligger (markerade med 1-2 i skissen) är i sin helhet, i princip, belamrad med stenar från den närliggande åkern. Dessa ligger inte jämnt och snyggt, inte heller välavgränsade från varandra. Stenar som burits och bumlingar som körts hit med stenvagn ligger huller om buller. Av de tre enligt skissen närliggande gravarna(?) på samma höjd synes inget. Stenar förefaller inte ha avlägsnats från höjden, möjligen har nya kommit till efter 1935, eller så har Karlsson sett något som varken Kjellmark, inventeringarna 1949, 2001 och 2015 har sett.

De övertorvade stensättningarna (5-6 i skissen ovan).

På en höjd med berg i dagen norr om Fiskeåkern i Fiskestad ligger ett litet gravfält, bestående av två rösen och tre stensättningar, varav två har bedömts som osäkra (E997). Skälet att de senare upptas i registret beror på läget och närheten till de övriga.

Fabian Karlsson tyckte sig se åtta-nio gravar, 125 meter väster om Högsbacke, vid sitt besök 1936, vilket han redovisar i text och i en liten marginals skiss i brev till Knut Kjellmark. Situationen tycks ha varit försämrad vid Kjellmarks besök den 2 maj 1937, som då noterade sju gravar.

Utdrag ur Fabian Karlssons brev till Knut Kjellmarks, daterat den 28 november 1936.

Det största röset, nr 1 enligt skiss nedan.

Vid inventeringen 1949 noterades fem gravar och vid ominventeringen 2001 hade inventeraren svårt att se även dessa men fyra runda stensättningar och en oval ofylld stensättning registrerades (R31:1). Vid mitt besök 2011 var det tveksamt om någon av de lämningar Karlsson noterade fanns kvar. Det ser numer mer ut som två rösen, samt några oregelbundna ansamlingar av sten, möjligen gravar, möjligen odlingsrösen.

Gravfält cirka 125 m väster om Högsbacke enligt Karlsson. Kartsiss från 1936. Min numrering.

Sommaren 2020 gjordes ett nytt försök att tolka detta område (E131). 2011 noterades två rösen, 1 och 4 i skissen ovan, som möjligen är gravrösen. 2, 3 och 6 kan passera som stensättningar med mycket god vilja. 2 och 3 är knappt avgränsningsbara och frågetecken måste ackompanjera dessa båda. Materialet i 5 pekar mot röjningsröse men kan gå som stensättning eftersom den ligger i ett gravfält. Onumrerade eventuella gravar i skissen kan i fält inte upptäckas bland stenar och stensamlingar som Karlsson inte nämner. Den förmodade makadamslagningsstenen ligger intill och sydöst om 4. Röset 4 visar dock inga tecken på att stenar avlägsnats till makadamslagning, vilket gör tolkningen om makadamslagning osäker. Hypotesen malsten är också osäker men framförs som tänkbart alternativ till makadamslagningssten.

Till vänster den förmodade makadamslagingsstenen och röset 4 strax bakom. Till höger röset 1 i förgrunden, röset 4 skymtar längst bort på andra sidan åkern.

Gravfältet vid hembygdsgården (E1064) består av 50 fornlämningar enligt tidigare karteringar. Gravarna består av 15 *högar*, 25 *runda stensättningar*, tre *rektangulära stensättningar*, fem *ovala stensättningar* och två *treuddar*. Gravområdet har varit större, kanske väsentligt större innan kyrkan med dess kyrkogård anlades 1828. Vad gravfältet representerar i sin helt kan diskuteras. Det rör sig knappast om ett gårdsgravfält, snarare ett by- eller bygdegravfält. Många gravar kan i och för sig indikera lång bosättningskontinuitet. Utifrån gravtyperna antas att gravarna kan ha anlagts under en stor del av järnåldern, särskilt dess mellersta del, med en topp under folkvandringstiden (åren 400-600 efter vår tideräkning).

Kvarvarande delar av gravfältet vid hembygdsgården som ligger i slänt på norrsidan av drumlinens högsta punkt, där nya kyrkan och kyrkogården anlades 1828, med utvidgning på 1940-talet.

På Fåraberg, cirka 80 m norr om Väckelsångs skola, antecknades tio stensättningar 1949, fem stensättningar 2001. 2017 noterades ett röse rest av, en fylld stensättning och två övertorvade stensättningar, båda bedömda som osäkra med nuvarande utseende (E1068). Om skillnaderna beror på olika uppfattning hos arkeologer eller tillkommande skador kan inte avgöras.

Aspekulle i Fiskestad, som ligger på en höjdrygg och tämligen sjönära i det forntida landskapet, har troligtvis skadats av odling, vägarbete och senare verksamhet på och i anslutning till kullen. Enligt skiss tycker sig Karlsson se urskiljbara jordblandade rösen, som han också kallar högar. 2001 noterades två högar och två stensättningar medan inventeringen 2018 antecknade två högar, två osäkra stensättningar och ett osäkert röse. Röset ligger i åkerkanten och kanske endast är ett odlingsröse (E1070).

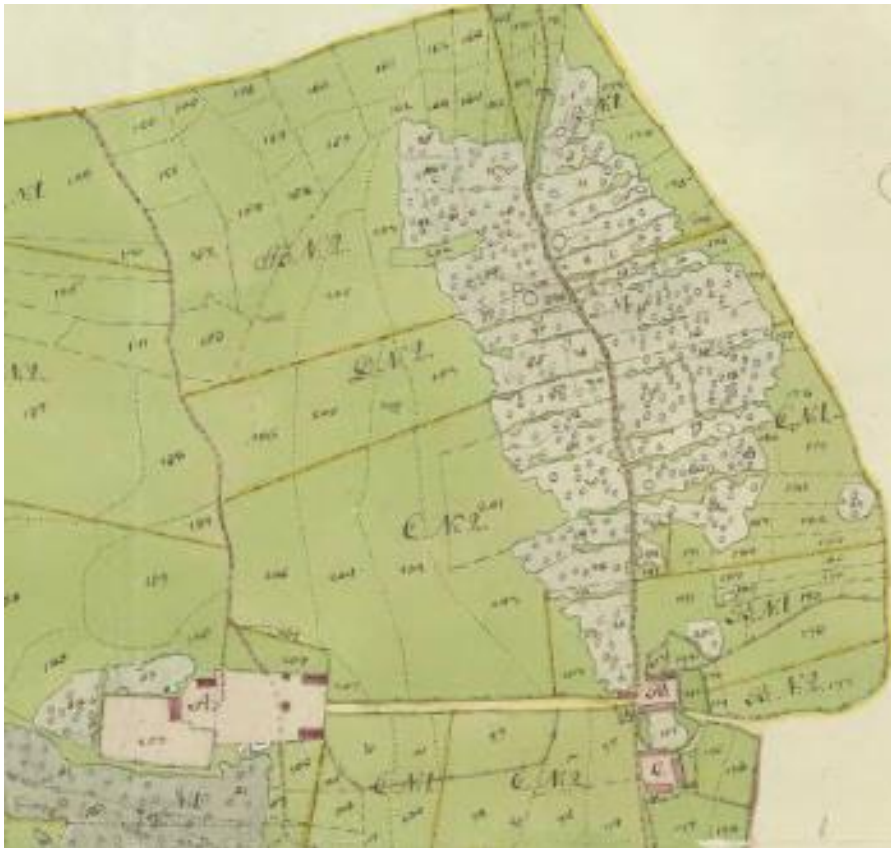

Aspekulle i Fiskestad. Kartskiss av Fabian Karlsson, 1935.

Kjellmark igen:

På en annan karta, uprättad av lantmätaren Alexander Eklundh år 1786 över Boaryd, kan man inte undgå att märka särskilt å en plats omkring 200 m NO om Norregården, en mängd å kartan utsatta runda rösen i Lundäng och Lundåker, vilka ägor då hörde till Säteriet. Det är troligt, att dessa rösen, åtminstone delvis, voro gravar i ett här förefintligt gravfält. Namn på åkrar, ängar och gårdar, vari ordet Lund ingår, är ju vanligen tecken till att på platsen varit byns begravnings- och kultplats.

Hur det egentligen förhåller sig går inte att veta längre. Samtliga odlings- och eventuella gravrösen är borttagna sedan länge.

Åkermarken norr om Boaryd Norregård innehåller många odlingsrösen. Några av de större rösena kan ha varit gravar. Lantmäteristyrelsens arkiv: Storskifte på inägor 1786.

Ett gravfält kan ha funnits i Boaryds gårde. Kjellmark skriver: "Boaryd, på Säteriets åker som kallas Gärdet, schaktades fem jordblandade rösen bort omkring 1850 varvid man påträffade järnföremål".

Kjellmark spekulerar också i att ett gravfält kan ha funnits i Söftestorp, utifrån lösfynd:

... av ett par glasflusspärlor och ett par bärnstenspärlor ... vilket fynd kommit till museet mycket tidigt. Det torde med stor sannolikhet vara gjort i vid odling förstörda gravar från järnåldern. Ett bygravfält har förmodligen funnits, ehuru det nu är svårt att spåra upp.

Det bör också ha funnits ett stort gravfält i Östad. Numer finns inga gravar bevarade men Kjellmark skriver om ett röse som togs bort på 1920-talet och att man i dess botten påträffade *lerurnor och urnerester*. Intill röset lär fyra runda jordblandade rösen ha funnits som antagligen togs bort samtidigt som röset (E1059). Kjellmark skriver om denna plats:

Ett sådant bra nog stort rör borttogs för en del år sedan å Ekbackarna, intill Hans Olssonsgård. Man har för artikelförfattaren utpekat platsen, där röret låg intill en över åkrarna gående väg. Vid rörets borttagande fann man i botten av röret lerurnor och urnerester.

Hela Östadkullens flacka platå är bebyggd och har varit odlad, numer betad. Med tanke på skålgroparna på ett löst block NV om kullen (E1058) och de borttagna gravarna öster om densamma, kan man undra vad som kan ha försvunnit på kullens krön. Kullens läge, mellan den nu utdikade Östads sjö och Kökakärret, som sannolikt var sjö under förhistorisk tid, samt odlingsbara marker runt kullen, upplevs som idealisk för bosättningar ända sedan stenåldern. Knutna till gården är också ett antal lösfynd som påträffats i den omgivande åkermarken (E1198).

Övriga gravtyper

De ensamstående resta stenarna är få till antalet, åtminstone sådana som bedöms ha förhistorisk anknytning. En står vid hålvägen som går genom gravfältet vid hembygdsgården. En annan står på gravfältet i Fiskestad (E745) och fler uppges ha stått där (Karlssons gravfältsskiss). Enligt Karlssons anteckningar i Folkminnesarkivet står det en rest sten på Ängagärdeslyckans västra sida, eller snarare stod. Den är eftersökt men inte återfunnen. Resterande fem resta stenar i registret har rests sent och benämns sentida alternativt nutida.

En rest sten som står i kanten av hålvägen som passerar genom gravfältet vid hembygdsgården.

Exempel på resta stenar som inte är fornlämningar. Den vänstra, med Hans Olssongård, Östad i bakgrunden, rests 2018. Den till höger står vid infarten till Väckelsångs Makagård och rests för tjugotalet år sedan.

Vad dessa båda resta stenar utan inskription representerar är oklart. De står utanför bogårdsmuren och ser ut som väghållningsstenar men förefaller i så fall malplacerade.

Förhistoriska boplatser, fyndplatser och lösfynd

Det vi vet om den förhistoriska tiden, baserat på fyndplatser och lösfynd, går tillbaka på Fabian Karlssons intresse för fyndsamlade och lokalhistoria samt på arkeologen Knut Kjellmarks fältinventeringar och undersökningar. De små föremålen, huvudsakligen av sten, var lättare att upptäcka när man gick efter plogen och harven eller när potatis plockades för hand. Från en traktorhytt har man inte samma möjligheter. Inventering i åkrar är både svårt och inte alltid populärt bland dagens markägare. Bäst möjlighet har inventeraren på våren, efter regn, när åkern är nyharvad. Det handlar således om bara några dagar per år då inventeringen är optimal, innan grödorna börjar spira. Inventeringen är tidskrävande, exempelvis om inventeraren väljer att gå var femte fåra och skannar med blicken, upp ner på åkern, så blir det två kilometer att avsöka inom ett hektar. Chansen att missa föremål är ändå stor då det är bara dem som hamnat ovanpå jorden som kan lokaliseras.

2001 markerades nyfynd med ett x på fotokonceptet, det vill säga på exakt fyndplats. Den noggrannheten saknades på Fabian Karlssons tid, och ofta visste han inte själv. I bästa fall var upphittarens namn känt, åkerns namn, eller bara fastighetens namn. Detta försvårar tolkandet för dagens arkeologer. Om flera fynd har gjorts inom en någorlunda avgränsningsbar yta kan fyndplatserna sammanslås till en boplat, vilket för det mesta underförstås som en stenåldersboplat.

Boplatser enligt Riksantikvarieämbetet

Enligt Riksantikvarieämbetets lämningstyplista så definieras *Boplatser* som en "plats där verksamhet under förhistorisk tid efterlämnat föremål, råämnen för bearbetning och/eller avfall. Avståndet mellan fynden ska inte överstiga 20 meter".

Definitionen kan tyckas vara tydlig men är inte helt enkel att följa. Exempelvis i de fall där fynd plockats från någon åker i äldre tid utan att exakta orienteringsuppgifter noterats. De kan komma från en begränsad yta, men inte nödvändigtvis. Det framgår heller inte hur många lösfynd som krävs för att *boplat*s ska kunna användas som registerrubrik. Efter kontroll i 2001 års inventering har som minst fyra fynd räckt till sammanfattningen *boplat*s. Det framgår inte heller vilken typ av föremål som är boplat-indikerande. En stenyx kan vara tappad, eller slängd om den blivit skadad, vilket sannolikt inte sällan är fallet med lösfynd. Avslag från redskapstillverkning blir lätt väldigt många, men är det därmed en boplat, eller endast en tillsagningsplats? Eller hur ska stenxor från olika tider, från äldre järnålder, yngre järnålder och bronsålder, men funna på samma åker tolkas? Här finns en hel del att fundera över och forska om. I första hand kan *boplat*s ses som ett användbart registertekniskt begrepp. Hur det egentligen förhåller sig kan bara arkeologiska undersökningar utreda.

Knut Kjellmark skiljer på jordfynd (i princip detsamma som lösfynd) och boplatfynd. Bland de senare räknar han slipstenar och knackstenar, men förklarar inte varför.

Det finns 14 förhistoriska *boplatser* i registret. Dessa skiljer sig åt innehållsmässigt men deras topografiska lägen är typiska, det vill säga på mindre höjder i anslutning till sjöar och vattendrag, i vissa fall i anslutning till före detta sjöar.

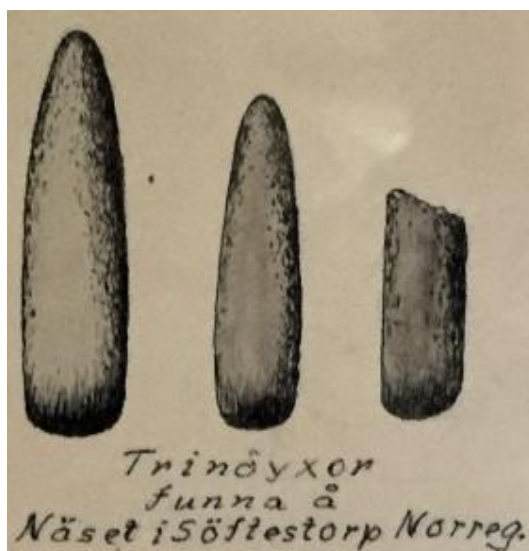
Boplats 1. Ängaholm (E1076), 160×70 m. En härd, stenxor, fyra avslag av kristianstadflinta lär ha påträffats enligt tidigare inventeringar.

En förmodad stenåldersboplats i åker runt ett impediment med berg i dagen i Ängaholm.

Boplats 2. Horsholmen (E1080), 140×70 m. En tjocknackig yxa, en trindyxa, elva flintspån samt ett flertal flintavslag. Fynden noterades vid 1949 års inventering.

Boplats 3. Näset (E1082), 150×70 m. Tre trindyxor, spetsänden av en flintdolk, ett bryne, en mejsel av glimmerskiffer med skarp egg, två flintspån och ett större stycke kristianstadflinta, två slipstenar, knacksten samt ett kvartsavslag.

Teckningar av Fabian Karlsson 1938.

Boplats 4. Holmen (E1086), 110×30 m. I åkern norr om torpet Holmen har fyra spånkrapor, en rak skivskrapa, fem ovala skivskrapor, 18 spån och minst 400 flinavslag, huvudsakligen av kristianstadflinta, påträffats. I södra delen av området har en trindyxa av grönsten, ca 15 cm l med ovalt tvärsnitt framkommit.

Stenåldersboplatsen vid Holmen, med torpskylt i förgrunden.

Boplats 5. Gärdet Boaryd (E1090), 190×60-100 m. I området har påträffats flera delar av stenyxor, en pilspets, en flintskrapa, två pärlor, ett sänke och flintspån.

Boplats 6. Herregårdsåkern och Sandåkern, Boaryd, (E1091), 300×50-200 m. I området har följande lösfynd påträffats, uppräknad enligt FMIS 2001: Trindyxa, tjocknackig yxa av grönsten, två pilspetsar, två dolkblad, två sländtrissor, två brynen, fyra pärlor, samt några spån och avslag av flinta. En lista enligt Kjellmark innehåller 45 fynd.

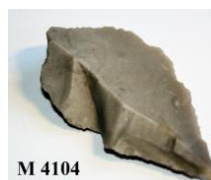
M 4108 a

M 4103 b

M 4111 b

M 4104

M 4102

Skivskrapa, pilspets, avslag av kristianstadflinta, borr och grönstensyxa. Obs, bilderna ägs av Smålands museum och är copyrightskyddade.

Boplats 7. Ängagärdeslyckan (E1094:1), 80×60 m. På åkern har bland annat hittats en trindyxa, ett gjuthuvud av brons, en holkyxa av järn, en spjutspets av järn, en sländtrissa och två glaspärlor.

Fynd från Ängagärdeslyckan i hembygdsmuseet. Eldslagningsten, trindyxa.

Boplats 8. Fnöket (E1094:2), 160×50-120 m. I området har bland annat påträffats en flintdolk och en pärla. Dessa båda boplatser (7 och 8), som kanske ska bedömmas som en enda stor, innehåller tillsammans 56 föremål, de flesta från stenåldern, men även några från järnåldern.

Flintavslag från boplatserna Ängagärdeslyckan och Fnöket. Fynden förvaras i hembygds museet.

Boplats 9. Bolslätt (E1096), ca 60×50 m. Här har Kjellmark hittat en hel mängd flintbitar till största delen den ljusgrå skånska flintan. Flera brynen av glimmerskiffer, spånbit av flinta, del av flintboll, flintyxa, en avslagen yxa av porfyr samt en liten järnyxa med bakåt utsvängd eggflik.

En avslagen yxa av porfyr. Förvaras i hembygds museet.

Boplats 10. Lidhem (E1135), 160×60 m. Måttligt med ben, tänder, måttligt med skörbrända stenar samt flintavslag och stenföremål.

Boplats 11. Line intill Lidhemssjön (E1140), 80×20 m. En trolig flintskrapa, två flintavslag samt en bearbetad flintbit.

Boplats 12. Holmalyckan Boarydsudd (E939:2, E1512, osäkert vilken av de registrerade platserna som avses). På en liten fläck i åkerjorden har man plockat upp en hel del tillslagna flintor, mest oregelbundna avslag och spånor.

Boplats 13. Styragården (E1194) okänd utsträckning. Fyndplats för ena halvan av en gjutform av glimmerskiffer för gjutning av bronskniv med bågböjt blad och skaft-ten, längs bladet en markerad rits på 1,2 centimeters avstånd från ryggen. Ett flintspån en tjocknackig stenyxa, en stenyxa utan hål

(obekant typ) funnen vid landsvägsbygge vid Väckelsångs Styragård. Spånbit av flinta, funnen på Väckelsång Styragårds marker. Skaftålsyxa, nackända, avslagen vid skaftålet.

M 3739

Gjutform till knivar från bronsåldern, troligen period III. Obs, bilden ägs av Smålands museum och är copyrightskyddad.

Till stenåldersboplatserna läggs även en från järnåldern som framkom i samband med arkeologisk sökschaktgrävning år 1993. Högsbacke (E1055), 220×80-140 m. Två härdar, fem stolphål och 14 nergrävningar samt keramik och ett fåtal skörbrända stenar. Som lösfynd har också påträffats en glasflusspärla 7 mm i diameter, och en skaftålsyxa avslagen vid skaftålet.

Högsbacke och glasflusspärla.

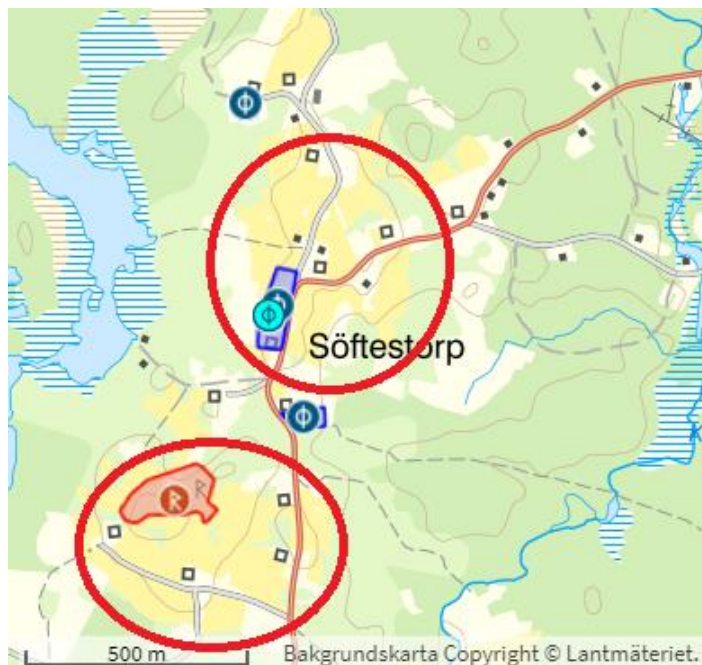
Hypotetiska boplatsoområden

Baserat på var fyndplatser och lösfynd påträffas går det att peka ut var boplatser bör finnas. Hänsyn behöver tas till lokal topografi och äldre uppteckningar. Uppenbarligen har stenåldersboplatser gärna lokaliserats till torra höjder och om möjligt i närhet till sjöar och vattendrag. I kartutsnittet nedan har sådana boplatsoområden pekats ut. Med boplatsoområden menas att det kan finnas en eller flera boplatser inom det inringade området.

Den följande redovisningen innehåller både tidigare kända boplatser, troliga uppehållsplatser och tillkommande möjliga boplatsoområden baserade på inventeringarna 2010-2020, till ett antal av 43.

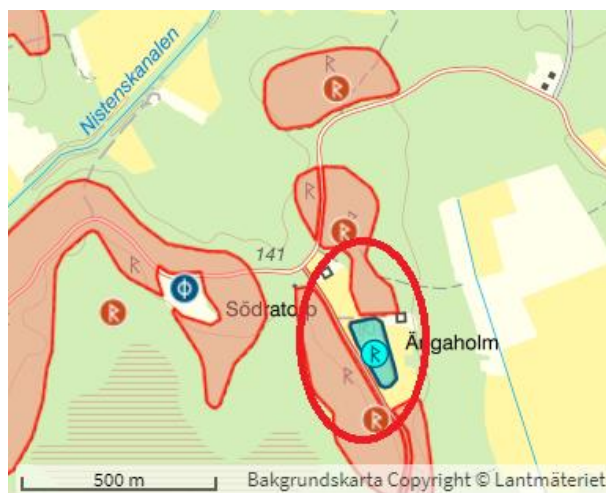
1-2) Boplatsoområden vid Söftestorp. Ett 20-tal lösfynd från stenåldern kommer sannolikt från två områden i Söftestorp (E1182, E1183, R263:1). Riksantikvarieämbetet har fört samtliga lösfynd till Abrahamsgård (blå markering i kartan) eftersom de exakta fyndplatserna är okända. Men, rimligen bör fynden av topografiska skäl komma från huvudsakligen två delar av byn, en nordlig del och en

sydlig. Topografi: Fiskestadssjön sänktes med 1,5 m under 1800-talets senare del och en vik av sjön nådde före sänkningen sannolikt nästan fram till nuvarande byväg intill och söder om Uggegård, där den numer torrlagda bäcken vid Ugglekvarn rann. Områdena präglas av hög uppodlingsgrad. Kullen i det södra områdets nordvästra del är det enda där odlingsrösen kvarligger och brukas numer som betesmark.

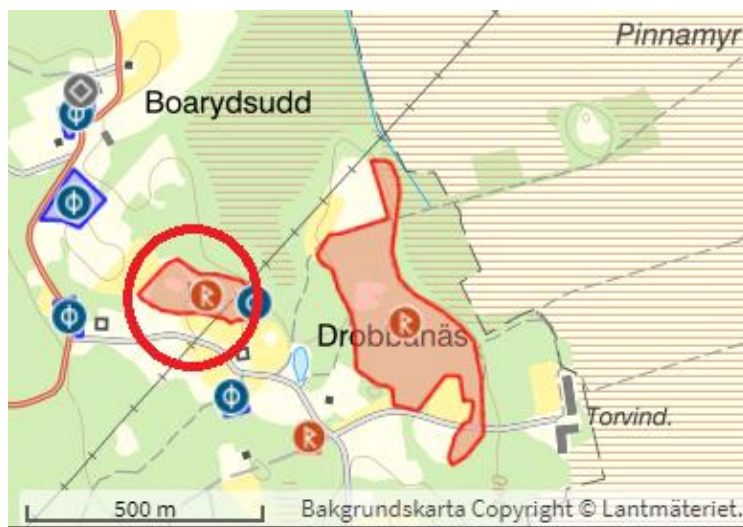
Den här kartan och kartorna nedan har hämtats ur Lantmäteriets webbkarta inklusive Riksantikvarieämbetets fornlämningskikt. Röda cirklar och ovaler är författarens val av möjliga boplatssområden.

3) Boplatssområde vid Fiskestad Ängaholm. Den i FMIS noterade boplaten, markerad med blått i kartan, definieras av en härd och "stenyxor" enligt uppgift 1949, fyra flintavslag, ett förarbete till stenyxa och en stötformad knacksten (E1076, R110:1). Topografi: Boplatsen ligger på en i terrängen tydlig nordsydlig sträckning, numer nästan helt omgiven av odlingsrösen. Åkern, som fortfarande brukas, är det bästa läget, på stenåldern som idag. Väster om Ängaholm är en sankmyr som tidigare troligen varit en sjö. Öster om ligger en utdikad och numer odlad myr, Pinnamyra, som tidigare var en del av sjön Nisten.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivet boplatssområde.

4) Boplatssområde vid Boarydsudd. Flintknuta, bryne (E1557). Topografi: Boplatsen låg sjönära under stenåldern. En vik av före detta sjön Nisten når fram till en höjd lämplig för bosättning.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivet boplatssområde.

5-6) Boplatssområden vid Ekefors. Ligger på vardera sidan av Bräkneåns utlopp ur sjön Ygden (E1463, E498, R260:1). Det är oklart var de enskilda fynden exakt härstammar från. Men möjligen har trindyxor, stenmejsel, spjutspets av flinta och ett tiotal flintavslag påträffats i den västra boplatsen, en trindyxa, 20 flintspån och 30 flintavslag på den Ö. Topografi: Det västra området ligger på en odlad höjd men mycket nära en vik av Ygden, som tidigare nådde längre mot söder än idag. Det östra området synes ha legat alldeles intill den dåtida stranden. Lägna, intill å som strömmar ur sjö, brukar betecknas som bästa tänkbara.

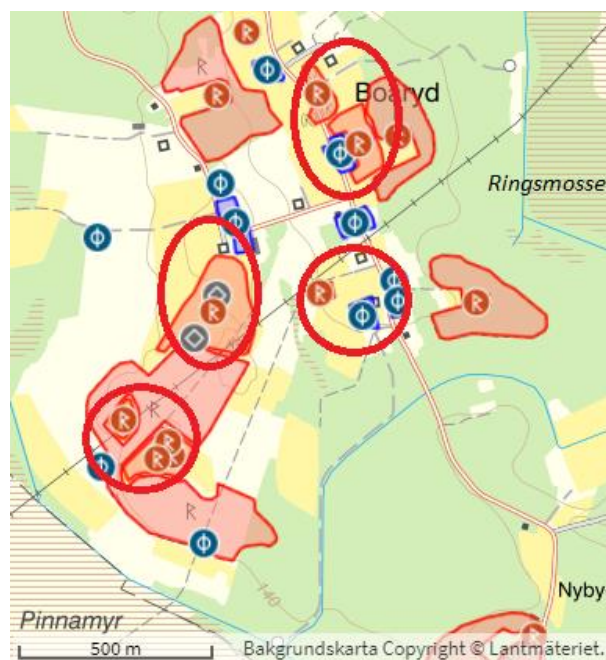
Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivna boplatssområden.

7) Boplatssområde vid Line/Lidhem. Enligt uppgift från 1949 har flintavslag och stenföremål hittats här samt möjligen ett flintspån. Även ben, tänder och skörbrända stenar har noterats, dock med tidsmässigt osäkert ursprung (E1135, R132:1). Avgränsningen enligt FMIS är blåmarkerad. Topografi: Ligger i lättodlad, stenfri mark på gammal sjöbotten (Fornåsnen). Den förmodade boplatsen låg antagligen helt intill den gamla strandkanten.

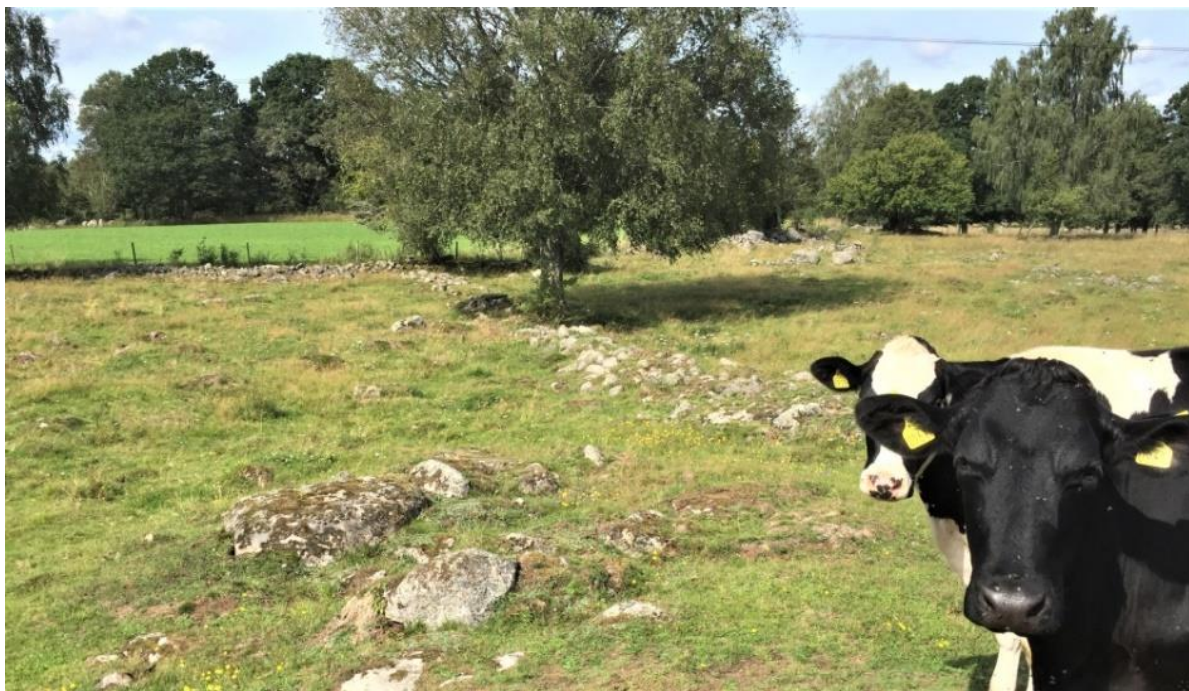

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivna boplatsoområden.

8-11) Boplatsoområden i Boaryd. Dessa områden är mycket fyndrika men troligen osäkert avgränsade. Området längst i söder består av två boplatser, i åkrarna Ängagärdeslyckan och Fnöket, enligt FMIS. På Ängagärdeslyckan (E1194:1, R179:1) och på åkern Fnöket 50 m SÖ därom (E1194:2, R179:2) har ett femtiotal fyndposter registrerats, bland annat bestående av stenyxor, pilspetsar av flinta och tusentals flintavslag. På Herregårdsåkern och Sandåkern söder om Herregården (E1091, R288:1) har ett 25-tal fynd påträffats, bland annat en trindyxa, en tjocknackig yxa av grönsten, två pilspetsar, två dolkblad, två sländtrissor, två brynen, fyra pärlor, samt spån och avslag av flinta. På Södergårdens marker och väster om Bolslätt har ett fragment av flintyxa, en flintboll, ett flintspån och flera flintavslag påträffats (E1096, R177:1). I Byagärdet, i byns norr del har också rikliga fynd gjorts, bland annat stenyxor med skafthål, tjocknackig yxa, skrapor av flinta, flintspån, sågtandad lansspets, flintsåg med mera (E1089, E1090, R286:1). Fyndrikedomen har mycket att göra med Fabian Karlssons insamlarmöda, det vill säga, den arkeologiska situationen blir inte jämförbar med den i andra byar. Frågan är om övriga byar i Väckelsång hade varit lika fyndrika som Boaryd med en motsvarighet till Karlsson i varje by. Topografi: Boplatserna i Boaryd ligger på en markerad höjdsträckning (N-S) mellan två före detta sjöar (nuvarande Pinnamyr och Ringsmosse).

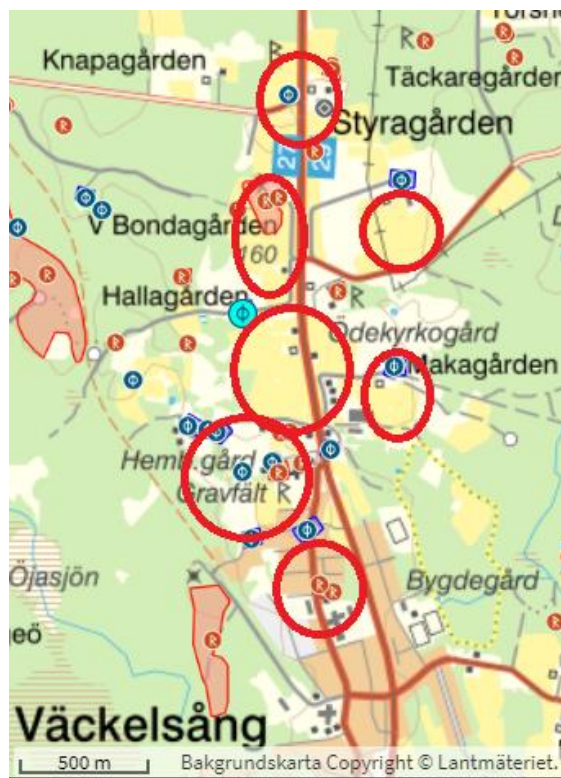

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivna boplatsoområden.

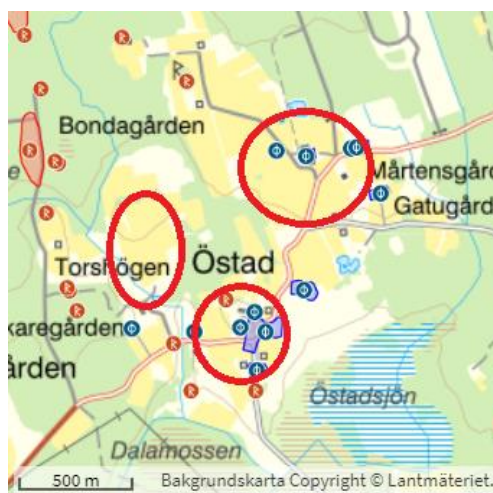
Åkern bortom hagen kallas Ängagärdeslyckan och är en av socknens fyndrikaste åkrar.

12-18) Boplatssområden i Väckelsång. De möjliga stenåldersboplatserna i Väckelsånga by ligger i anslutning till drumlinen (N-S), som vägen Växjö-Tingsryd ligger på (väg 27). Stenåldersfynd knyts till flera av odalgårdarna (exempelvis E1160, R134:1, E1161, R136:1, E1559, E1194, R275:1, E1055, R46:1, E1562) och eftersom dessa gårdar har ägt mark på olika ställen i byn är det svårt att peka ut respektive möjlig stenåldersboplat. Men, eftersom stenålderns människor veterligen valde höjdlägen att bosätta sig på har några tänkbara boplatssområden markerats i kartan. Topografi: "Drumliner är landformer av morän som skapats subglacialt, dvs under en glaciär. Drumliner är orienterade parallellt med isens rörelseriktning och uppträder ofta svärmvis. De har en avlång valryggsform och är i allmänhet 5–50 meter höga och 10–3 000 meter långa" (enligt wikipedia). Hela Väckelsånga by ligger på en drumlin, särskilt på dess norra del, där också de bästa odlingsmarkerna finns. Här ligger de äldsta gårdarna, med rötter åtminstone i medeltid, men några av dem kan vara betydligt äldre än så. I byn finns knappt några odlingsrösen kvar, de är bortplockade och upplagda i stenmurar runt åkrar och i fastighetsgränser. I fem av de utpekade områdena på kartan finns det gravar eller uppgifter om sådana, rösen, stensättningar och högar, vilka tyder på lång bosättningskontinuitet. De bästa stenålderslägena är där odalgårdarna befinner sig idag. Enligt karta från 1600-talet låg gårdarna då på samma ställen som idag. När åker- och ängsmark skiftades låg gårdarna kvar, utflyttning av dessa behövdes inte. Fiskestadssjön har framhållits som en lokalisande faktor för byn, vilket förefaller tveksamt. Från Fiskestadssjöns gamla strandlinje vid 140-meterskurvan är det två kilometer till Väckelsånga gamla centrum vid ödekyrkogården. Det nuvarande moderna samhället, som växt kraftigt söderut är en följd av järnvägens framdragande, alltså inte mer än drygt hundra år gammalt. På annan plats spekuleras om en annan, numera helt försvunnen sjö, kallad Veckeln alternativt Vecklingen, kan ha spelat roll vid byns lokalisering och namngivning (se under rubriken Ortnamnet Väckelsång).

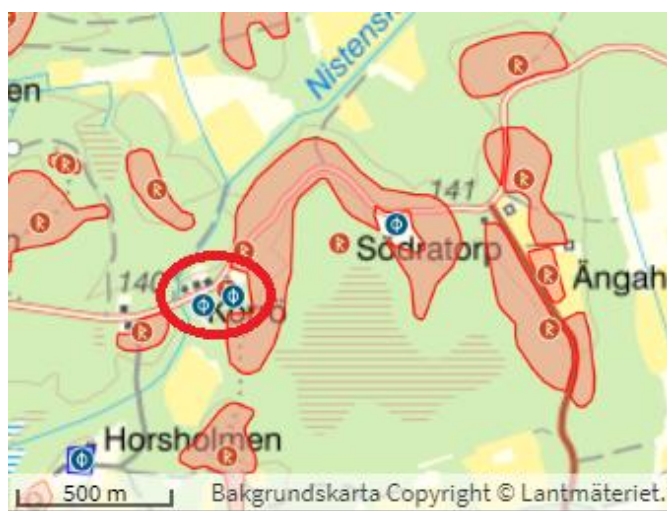
Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivna boplatssområden.

19-21) Boplatssområden i Östad. Möjligen ligger en boplats i höjddpartiet norr om Östad Täckaregård. Knutna till gården är två flintdolkar och en stenmejsel (E1199, R280:1). Till Hans Olssonsgården räknas en tjocknackig yxa, en flintyxa, en skafthålsyxa, flintavslag och flera sländtrissor (E1198, R279:1). Höjden vid Brunagård (E1564) och Mårtensgård (E1197, R278:1) förefaller rimlig som stenåldersboplats men endast nackändan av en båtformig stenyxa (Brunagård) samt en slipsten och ett par sländtrissor (Mårtensgård) har registrerats som lösfynd. Topografi: Odlade höjder i anslutning till den numer sänkta Östadsjön, som före sänkningen nådde fram till byns inägomarker. Som i Väckelsång har odlingsrösen rensats bort, kanske också gravar. Sådana har tagits bort på Hans Olssonsgårds inägor. Ett block med skålgropar ligger i kanten på den högsta höjden. Några röjningsrösen ligger kvar i byns norra utkant och tyder på, enligt min uppfattning, att rösen och stensättningar kan ha försvunnit i byns centrala delar.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivna boplatssområden.

22) Boplatssområdet Korrö. Den förmodade boplaten vid Fiskestad Korrö manifesteras av två trindyxor och tre skafthålsyxor, varav en del av båtyxa (E1164, R166:1). Topografi: Var Korrö en ö då namnet kom till? I öster ligger myren som på grund av utdikningar och sjösänkningar tidigare (se ovan) tolkats ha varit en sjö. Korrö kvarn övergavs när Nistenkanalen anlades. Norr om kvarn och väg fanns på kvarntiden en sjö, eller möjligen en dammsjö, enligt ortsbefolkningen. De uppodlade Möllemad och Ällemad i kanten av myren tyder på att vattenståndet har sänkts. Lägenheterna vid Korrö och Fridsbo, på ömse sidor om ett tidigare vattendrag, ligger på på varsin höjd med odlingsbar mark, där odlingen numer upphört.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivet boplatssområde.

23) Boplatssområdet Bråten. Knutna till Bråten är tre stenyxor, ett dolkblad samt flera flintspån och flintavslag (E1172, R225:1). "Knutna till" Bråten betyder inte att de har hittats på gården, utan troligen på någon av dess åkrar, som numer inte brukas. Topografi: Både den övergivna gården och den som fortfarande är kvar (sommaboende) ligger på obetydliga höjder och åkrarna är övergivna och igenväxande. Här saknas ett klart läge för en eventuell boplat men fynden tycks peka i den riktningen. Kartans höjddkurvor kan tänkas innebära att Bråten låg på en mot norr utskjutande udde, omgiven och skyddad av Åsnen i V, Aggaån i norr och ett sankstråk i öster som tidigare sannolikt var en vik.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivet boplatssområde.

24) Boplatssområde Kåranäs. I åkrarna har man hittat fyra stenyxor, tre bladformiga pilspetsar med mera (E1186, R267:1). Topografi: Klassiskt läge på odlingsbar flack höjd intill Fiskestadssjön. Odlingsrösen saknas, de är borttagna.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivet boplatssområde.

25-28) Boplatssområden i Fiskestad. De hypotetiska boplatslägena i Fiskestad ligger i anslutning till uppodlade höjder intill och norr och Fiskestadssjön. Stenåldersfynd knyts till flera av odalgårdarna, exempelvis Makagård där en stenxya med skafträdda och en flintdolk påträffats (E1566, E1190, R271:1), till Jeppagård och Korpagård där fyra skafthålsyxor och en fyrsidig stenxya påträffats (E1191, R272:1, E1192, R273:1), samt en trindyxa vid Krokagård (E1189, R270:1), men eftersom dessa gårdsinnehavare har ägt mark på olika ställen i byn är det svårt att peka ut eventuella stenåldersboplatser. Topografi: Före Fiskestadssjöns sänkning på 1,5 meter hävdar ortsbor att en vik sköt in mot N, ända upp till kanten av Görle rör, cirka 900 m norr om nuvarande strand. Det betyder att stranden före sjösänkningen låg nära webbkartans 140-meterskurva eller strax under. Ett gravfält ligger väster om denna vik (E745), Aspekulle med gravar en bit norr om därom (E1070) och Glasröret ett kort stycke öster därom (E1381). Byns äldsta väg stryker i norra kanten av vikens tidigare innersta del (E1267). Fiskestads inägor är odlade och numer fria från odlingsrösen. Stenarna har lagts upp i stenmurar.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivna boplatssområden.

29) Boplatssområde Stefanstorp. På åkern norr om Stefanstorp ligger det en hällkista. Enligt Kjellmark har tre hällkistor tagits bort då de ansågs vara odlingshinder. Fyra hällkistor inom cirka 100 meter är ovanligt och kan tyda på en omfattande bosättning i närområdet. I åkern har man hittat en flintdolk, ett 30-tal flintavslag och en bladformig pilspets av flinta (E1185, R266:1). Topografi: Odlad höjdrygg. Troligen nådde en vik av Ygden fram till en punkt cirka ett par hundra meter NÖ om höjden.

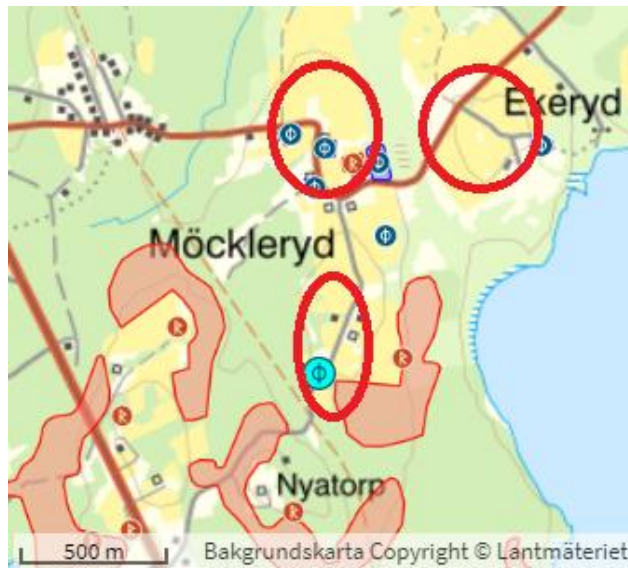
Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivet boplatssområde.

30) Boplatssområde Nistingsö. I Nistingsö har en bit av bladet till en bredbladad flintdolk, en sländtrissa och en päronformad knacksten påträffats (E1165, R168:1, E1565, E848, R126:1). Topografi: Ursprungligen en ö i sjön Nisten, som namnet antyder. Sjön Nisten var fortfarande på 1600-talet mycket stor, men försvann helt med senare tidars sjösänkningar. Den numer nästan helt uppodlade höjden låg sjönära i för tidig bosättning gynnsamt läge.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivet boplatssområde.

31-33) Boplatssområden i Möckleryd/Ekeryd. Inom fastigheten Jeppagård har två skafthålsyxor påträffats (E1184, R265:1). På Södregården har en pilspets av flinta och sländtrissa (E1563) och på höjden vid Ekeryd har en grönstensyxa hittats (E1181, R262:1). Topografi: De kända fynden är inte talrika men de tre markerade områdena ligger strategiskt på odlade höjder mellan tre sjöar, först och främst nära Ygden. Röjningsrösen på inägorna finns i princip bara på Ekeryds marker, där många mindre odlingsrösen har samlats ihop till ett fåtal mycket stora. Det senare är troligen följden av säteribildning inkluderande många hjälparbetare.

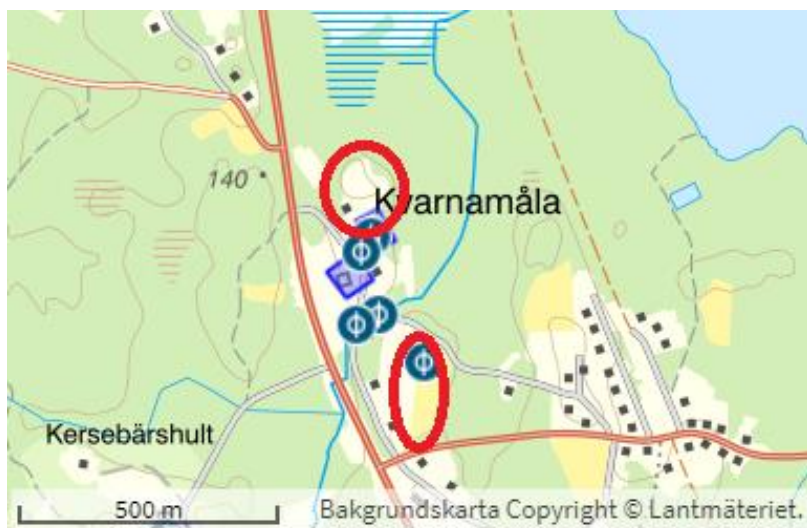
Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivna boplatsoområden.

34) Boplatsoområdet Holmen. Ligger på en höjd intill den numer utdikade sjön Nisten. I åkern norr om torpet Holmen har fyra spånskrapor, en rak skivskrapa, fem ovala skivskrapor, 18 spån och minst 400 flinavslag, huvudsakligen av kristianstadflinta, påträffats. I södra delen av området har en trindyxa av grönsten, ca 15 cm l med ovalt tvärsnitt hittats (E1086, R167:1). Topografi: Holmen, som området kallas numer, var troligen en ö i Nisten på stenåldern, lagom stor för bostättning. Eventuell odling kan inte ha varit omfattande. Jakt och fiske var sannolikt en betydande del av bosättningens ekonomi.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivet boplatsoområde.

35-36) Boplatsoområden i Kvarnamåla. I åker söder om gästgiveriet har en flintdolk, en nackända av trindyxa, flintspånor och flintavfall anträffats (E1556). På höjden norr om gården har en fyrsidig håleggad flintyxa, en tjocknackig håleggad flintyxa, en trindyxa, en flintskrapa samt spån och avslag av flinta hittats (E1180, R261:1). Topografi: Mellan de båda boplatserna är en bäck som rinner från Hyllen till Fiskestadssjön. Båda områdena ligger på markerade höjder i terrängen, med delvis berg i dagen. Lägena är synnerligen typiska. Även gårdarnas inägor borde ingå i det norra boplatsoområdet, även om fynd saknas i rullorna. Anledningen kan vara att den medeltida bosättningen och nyodlingen ligger så långt tillbaka att eventuella fynd från åkrarna har förkommit eller glömts bort.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivna boplatsoområden.

Nedan följer ytterligare några boplatzförslag baserade på annat än förekomst av lösfynd från stenåldern. Framför allt på belägenheten av hållkistor. Dessa är förmodligen mer boplatssindikerande än lösfynden då de upplevs som mer stationära. Hit hör också den mer osäkra gruppen som kan kallas *extremt bra boplatsslagen*, men som saknar säkra indikationer på bosättning eller uppehållsplats. Med insikten att torra höjder i terrängen, helst nära vattendrag, hör till de första platserna som bosättare drogs till, så kan några sådana pekas ut.

37) Boplatsoområde Svenstorp. Vid Svenstorp under Lidhem ligger det en arkeologiskt undersökt hållkista (E1027). Den påträffades när överbyggnaden, rösets stenar, togs till makadamslagning 1928. I en takhäll finns det 26 inknackade skålgropar, i en uppstickande berghäll strax SÖ om föregående ytterligare 17 skålgropar och på en berghäll sydöst om den senare två till (E1028). Ett par hundra meter norr om hållkistan finns berghällar med skålgropar på två ställen, bestående av två (E120) respektive fyra (E1265) skålgropar. Hållkistan och troligen även skålgroparna tyder på fast bosättning. Inga lösfynd är kända från området. Topografi: Enligt webbkartans höjdkurva (145 m ö h) har det vid något tillfälle skjutit ut en udde i Fornåsnen. Två av skålgropslokalerna (E120, E1265) kan tänkas ha legat ända ut mot den dåvarande strandkanten. Hållkistan och den förmodade boplatssen låg en bit upp på land i detta scenario. Den senare antagligen i närheten av hållkistan.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivet boplatsoområde.

38) Bolpatsområdet Sandbo. På gränsen mellan Väckelsångs och Uråsa socknar ligger den lilla byn Sandbo på en odlingsbar höjd. Inga lösfynd har veterligen gjorts inom markerat område. Gränsen mellan socknarna drogs genom ett gravröse, omtalat första gången i storskifteshandling från Uråsa, Kararör kallat (E1035). Strax söder om Sandbo är ett röse som möjligen har förlorat stenar till makadamslagning (E1034). När väg 27 fick delvis ny sträckning och breddades togs ett annat röse bort efter en arkeologisk undersökning (E1036). Topografi: Namnet Sandbo, med tanke på jordarten, motsäger inte att platsen var lämplig för bosättning i äldre tid. Ensamliggande rösen behöver inte betyda att boplatser låg nära, eftersom de ibland ligger i för boplatser i otjänliga lägen, på naket berg. De kan tolkas vara en sorts revirmarkeringar av områden, och bosättningar kan finnas i närheten.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivna boplatksområden.

Här på tomten låg Kararör, som troligen försvann i samband med makadamslagning i börja av 1900-talet. Eventuellt resterande stenvall togs gissningsvis bort när tomten planerades/utökades.

39-41) Boplatssområden vid Torshögen med flera. Ett område med gravrösen öster om väg 27 kan tolkas som exempel på föregående diskussion om revirmarkeringar. Cirka 15 gravrösen och stensättningar ligger i kartutsnittet utan omedelbar koppling till höjder med sentida odling, vattendrag eller forntida sjöar. Troligen har det i rösenas närhet funnits bosättningar, dels vid Torshögen dels på höjden öster därom, tillhörig Östad Täckaregård (som tidigare utpekats, men av andra skäl). Kanske har även höjden norr om Östad Bondagård, som har ett gravröse på toppen av en höjd med berg i dagen, lockat till bosättning.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivna boplatssområden.

Gravröse vid Torshögen (E1054).

42) Boplatssområde Björklunda. En klunga med gravrösen, möjligen fem stycken (E997) och en ensamliggande stensättning (E1016) nära det före detta soldattorpet Björklunda, pekar mot en bosättning i närheten, troligen i åkrarna söder om gravarna. Topografi: En vik av Östadsjön nådde nästan ända fram till gravarna i gången tid, vilket kan förklara det eventuella boplatssläget, som idag ligger på Fiskestads utmarker.

Lantmäteriets webbkarta med inskrivet boplatssområde.

Toppgraven vid E997.

43) Boplatssområde Ravlanäs. Ett av de bästa stenålderslägena i socknen är i Ravlanäs, särskilt höjden intill och norr om gårdarna. Så vitt känt har inga stenåldersartefakter insamlats härifrån och inga gravar eller odlingsrösen har omtalats inom markerat område. På en höjd söder om gårdarna ligger ett vackert gravröse som blivit av med överbyggnaden till väggrus (E610). Topografi: Höjden omgavs tidigare på tre sidor av Östadsjön. Efter sjösänkning bildades en myr i väst och den uppodlade Bäckamad i öst. I norr nådde sjön ända fram till kanten av Ravlanäshöjden.

Utsnitt av Lantmäteriets webbkarta med inskrivet boplatsoområde.

Det går naturligtvis att peka ut flera möjliga boplatsoområden i Väckelsång, men ovanstående exempel får räcka. Fyndplatser, lösfynd och gravar ger anvisningar om var boplatser kan eftersökas. De fossila åkermarkerna är definitivt mer osäkra som grund när det kommer till att peka ut möjliga boplatser. Därtill är de alldeles för många och till betydande del tillkomna i medeltid och framför allt i historisk tid.

Fyndplatser och lösfynd från stenåldern

Det finns 27 fyndplatser registrerade. Tyvärr är statistiken inte konsekvent utförd, vilket innebär att ett huvudnummer kan innehålla ett eller fler fynd samt att undernummer också kan innehålla ett eller fler fynd.

Med lösfynden är statistiken ännu mindre konsekvent utförd. Detta beror dels på hur lösfynden registrerades tidigare, dels på att de helt försvann och ersattes med *Fyndplats* 2001, dels på att den här inventeringen har återgått till den registreringsprincip som gällde på 1980-talet, som var väsentligen bättre än den nuvarande, som anpassats till vår tids digitaliseringskrav och lagstiftning, utan hänsyn till forskningens behov.

Grundprinciperna för fyndplatserna ovan gäller även lösfynden men principerna för registrering skiljer sig även mellan likartade platser. Ibland redovisas lösfynden enskilt med eget undernummer, ibland i klump. Svar på frågorna: hur många lösfynd har påträffats och hur många har registrerats, kan bara ungefärligen besvaras. Vid sökning på *Lösfynd* i tabellen som upprättades efter fältinventeringens slut uppgår antalet träffar till 292. Då är alla lösfynd inräknade, även ett mindre antal som består av metall eller som är uppenbart sentida.

Genomgång och fotografering av kvarvarande lösfynd på hembygdsgården gjordes i december 2019. Sammanställning av lösfynd i Statens historiska museer och i Smålands museum genomfördes i början av 2020. Fullständig inventarielista med foton finns i bilaga 2f.

Av de 27 fyndplatserna redovisas här bara några exempel. För att se alla fyndplatserna behöver man gå in i statistikbilagan där hänvisning görs till rätt ställe i registret.

Fyndplatser

E1163. Fyndplats för trindyxa. Yxan hittades vid omläggning av förstugubron i översta jordlagret under bron vid Södratorp, Fiskestad.

Trindyxa från Södratorp.

E1164. Fyndplats för båtyxa (eggdelen), avslagen vid skafthålet. Funnen vid Korrö på åkerlyckan söder om det av Riksantikvarieämbetet registrerade gravröset.

Eggdelen av avslagen båtyxa.

E1556. Lundåker, Kvarnamåla. Fyndplatser för nackända av trindyxa, för flintspånar och flintavfall och för oval eldslagningsten.

Nackända av trindyxa, flintspånar och flintavfall, eldslagningsten.

E1579. Fredslund. Fyndplats för flintdolk. Funnen 1957 på lägenheten Fredslund, Fiskestad Makagård.

Flintdolk från Fredslund.

Lösfynd

Av de 292 lösfyndsplatserna redovisas här bara några av de med talrikast föremål. För att se alla lösfynden behöver man gå in i statistikbilagan där hänvisning görs till rätt ställe i registret.

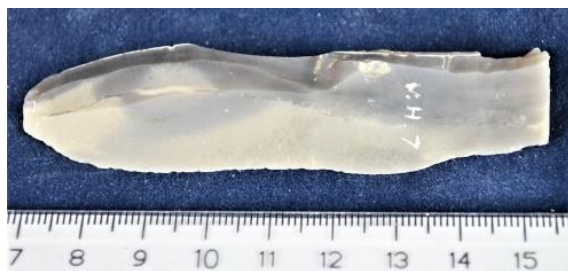
E39. Brostugan, Lidhem. Cirka 25 lösfynd har som fyndplatsangivelse inget närmare än Väckelsång Brostugan. Samtliga har inlämnats till Smålands museum (numera Kulturparken) av Knut Kjellmark, 1930. Exakta fyndplatser är okända men fynden kommer troligen från det område som E39 innefattar, det vill säga torpet och dess närliggande åkrar.

Brostugan under Lidhems säteri.

Några av lösfynden från Brostugan. Retuscherat spån med inhak, avslag med slipspår, liten spånskrapa med konvex egg och avslag av hälleflinta. Obs, bilderna är copyrightskyddade.

E1135. Lösfynd. Flintspån, funnen vid Lidhem. Exakt fyndplats okänd. Föremål fotograferade mot blå bakgrund tillhör hembygdmuseet.

E1161. Lösfynd. Väckelsågs Hanagård. Slipsten av grå kvartsit med en slipränna och två grundare slipytor.

E1167. Lösfynd. Nistingsö Månsagård. Trindyxa, 15,4 cm l, 4,8 cm br. Funnen 1948 på Nistingsö Månsagård, Sörå kern.

E1170. Lösfynd. Käringsberg. Enn glättsten och en tunnackig grönstensyxa, 195 mm l, 73 mm br och 30 mm tj. Den senare funnen vid vägarbete nära Käringsberg, intill en jordfast sten, en aln djupt i jorden.

E1174. Lösfynd. Hjärpatorp, Line. En bladformig, triangulär pilspets av flinta, med basflikar, i kanterna fint och jämnt naggad, sågtandad, funnen i Hjärpatorp. Obs, fotot är copyrightskyddat.

E1177. Lidhem. Flintföremål och avslag har påträffats, dels på åkern väster om huvudbyggnaden, dels norr och söder om allén mellan Lidhem och väg 30. Totalt ett drygt tiotal föremål. Halvmåneformad skära av flinta och flintdolk typ VI, från senneolitikum. Obs, fotona är copyrightskyddade.

E1185. Lösfynd. Ekefors, Stefanstorp. En flintdolk, ett 30-tal flintavslag, en bladformig vacker hjärtlik pilspets av flinta med urnupen bas. Enligt Kjellmark brukar dylika påträffas som gravgods i hällkistor. Flintdolk från Stefanstorp. Avbruten skaftända av vit flinta, 72 mm l och vid brottstället 15x7 mm.

E1186. Från Kåranäs kommer ett drygt tiotal fynd, bland annat en vacker flintyxa.

E1463. Ekefors. Spjutspets av flinta, spetsänden något avslagen, kort tånge samt elva flintavslag.

E1466. Boaryd. Skaftålsyxa med slipade sidor. Grönsten. Neolitikum. Accession: 1846, Wittlock, J.A. Inskriven i huvudboken: 1891. Funnen i Boaryd utan närmare beskriven fyndplats. Obs, fotot är copyrightskyddat.

E1563. Pilspets av grå flinta, med urnupen bas och stora basflikar, funnen 1947 i Möckleryd Södregård.

E1580. Skaftålsyxa. Funnen på åkern Västerlycka i Fiskestad, Makagård.

E1582. Spjutspets av grå flinta. 12 cm l, 3 cm br över bredaste stället. Funnen på fastigheten Solbacka i Väckelsångs stationssamhälle.

Fyndplatser och lösfynd från bronsåldern

E1271. Spjutspets av brons som gått av på mitten men monterats ihop. Basen är skadad. 135×30×13 mm. 17.0 mm diam. Proveniens: Väckelsång. Närmare fyndplats okänd. Obs, fotot är copyrightskyddat.

M 22553

E1271. Två fragment av lerkärl (keramik). Den ena är en mynningsbit, 32-41×22-27×6-8 mm. Proveniens: Väckelsång. Närmare fyndplats okänd. Obs, fotot är copyrightskyddat.

E1493. Holkyxa av brons med förtjockad överkant; ärgpatina saknas, funnen sommaren 1862 vid malmtäkt i Fiskestads sjö på 6 alnars djup, bronsålder period VI, i brons, med liten ögla. 57×39×20 mm. 28 mm diam. Gjuten. Obs, fotot är copyrightskyddat.

Fyndplatser och lösfynd från järnåldern

E1160. Lösfynd. Spjutspets av järn. Spetsändan avbruten, 12 cm l, 2,5 cm br över bladet, med holk. Funnen inmurad i murverket i Väckelsångs Trottagård. Har möjligen varit skyddsmedel. Obs, fotot är copyrightskyddat.

E1182. Söftestorp. Härifrån kommer ett 20-tal lösfynd, både från sten- och järnålder, bland annat en yxa av järn med skaftholk till vinkelskaft. Obs, fotot är copyrightskyddat.

E1182. Söftestorp. Härifrån kommer ett 20-tal lösfynd, både från sten- och järnålder. Fyra pärlor. Två av sten, en rödbrun och en ljus vitblå pärla. Två pärlor av bärnsten, 11-24 mm diam. Den ena bärnstenspärlan har två tillplattade sidor, en smalare sida. Obs, fotot är copyrightskyddat.

E1488. Väckelsång. Spjutspets av järn. 28 cm l, holk. Funnen 1955 på nya kyrkogården.

Fyndplatser och lösfynd från medeltid och historisk tid

E1186. Liten järnyxa, troligen medeltida, funnen vid Kåranäs och inlämnad till SHM. Obs, fotot är copyrightskyddat.

Industriella lämningar

Lämningar som behandlas under rubriken härstammar dels från säteriägarnas initiativ (järn- och tegelbruk), dels från böndernas husbehovstillverkning av produkter utanför jordbruket.

Järnhantering

För att tillverka järn behövs järnmalm och ett reduktionsmedel, i äldre tider ved eller träkol. Senare, under den industriella revolutionen introducerades stenkol (koks) i smältprocessen. Forskare brukar skilja på två metoder vid järnframställning, den direkta och den indirekta. Direkt järnframställning är den äldsta metoden och innebär att järnet bildas i ugnen som en svampaktig massa, det vill säga att den inte övergår i flytande fas, och därmed kan smidas utan omsmältning. Järnet kallas blästjärn efter ugnstypen, blästugn. Masugnarna, som introducerades på 1100-talet, drevs med högre temperatur, järnet blev flytande och tappades rinnande ur ugnarna. Högre temperatur innebar att mer kol blandades in i järnet och att det därmed inte blev direkt smidbart. Detta järn göts till tackor och kallades tackjärn. För att göra tackjärn smidbart krävdes att det avkolades. Detta skedde hammarsmedjor, där järnet upparbetades och hamrades till osmundar undre medeltiden, senare till stångjärn.

Malmupptagning

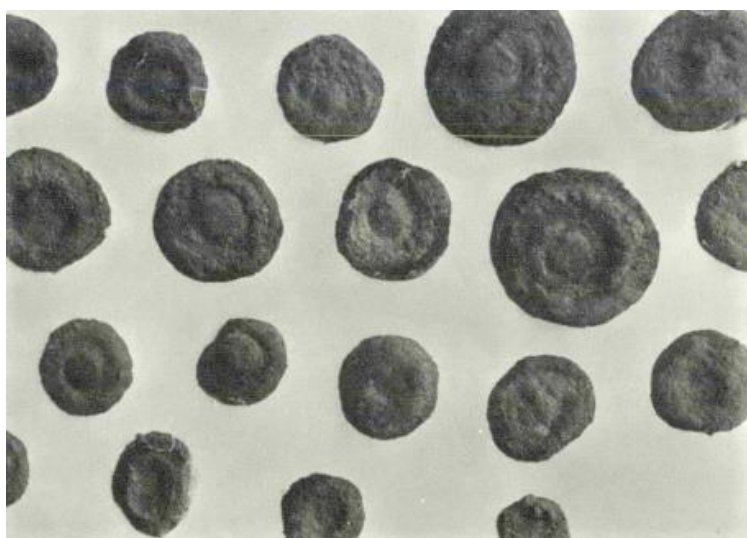
I Ortnamnsarkivet omtalas en grind, kallad Malmledet, tillhörig Botahult Södergård. Här ska ha funnits en upplagsplats för malm. Varifrån malmen kom är okänt och det är inte utskrivet vad den användes till. Var denna grind fanns har inte gått att fastställa, inte heller varför malmen mellanlandades här.

Sommaren 2013 var det extremt lågvatten i Ygden och på strandplanet iaktogs så kallad penningmalm (E473). Sannolikt var det denna typ av sjömalm som användes i masugnen i Ekefors på 1600- och 1700-talet.

Fabian Karlsson skriver:

Malmupptagning har förr i tiden varit en bra binäring, särskilt för bönderna i Söftestorps by. På den tiden järnbruket vid Ekefors drevs togs nog mycken malm upp ur sjöarna Ygden och Fiskestadssjön. Senare har malm levererats till andra järnbruk, såsom Stenfors och Öremo. Vid Söftestorps Norregård har Öremo bruk haft en upplagsplats för malmen från Fiskestadssjön. Vid Ekeryd skall man hava tagit upp malm från sjön Ygden. När det var skifte i Söftestorps by undantogs den där upplagsplatsen vid Norregård, såsom samfällid egendom, som byn hade gemensam inkomst av. Öremo bruk betalade nämligen hyra för upplagsplatsen samt för vägar, som man hade malmkörslor uppå (uppteckningar i folkminnesarkivet, samt i pärm i hembygdsgården).

Exakt plats för malmlandningen vid Söftestorps Norregård är okänd. x-markeringen på fältkartan sattes på den mest troliga platsen, där skogsvägen från Norregård når Fiskestadssjön ännu idag.

Penningmalm. Efter Olof Arrhenius 1968.

Järnframställning

När bruket att tillverka och använda järn kom till det område som nu är Sverige var det fortfarande bronsålder, det vill säga för bortåt 3000 år sedan. Efter hand har tekniken förändrats. Till en början tillverkades järn i tämligen små blästugnar. Närmare 7000 blästplatser har noterats i fornminnesregistret. Lokalt har blästbruket pågått ända in på 1800-talet. Den hanteringen baserades främst på jordmalm (rödjord), myrmalm och sjömalm. Både ved och träkol har använts som reduktionsmedel, beroende på val av ugnstyp. Träkol producerades främst i kolningsgropar. Till en början drevs bälgarna till ugnarna med handkraft eller fottramp, under medeltiden togs vattenkraften tillvara för bälgdriften. Några blästor har inte påträffats i Väckelsång. I Tingsås har åtta blästor, eller slag efter blästor, noterats i FMIS. I avhandlingen *Blästbruk* redogörs för inventeringar, arkeologiska undersökningar och experiment i rekonstruerad blästugn i Tranemo, Västra Götaland (Englund 2002). Uppgifter om 1600-talets vattendrivna blästor i Sunnerbo härad finns i boken *Järnsmedjor och smedjeströmmar i Sunnerbo* (Englund 2017b).

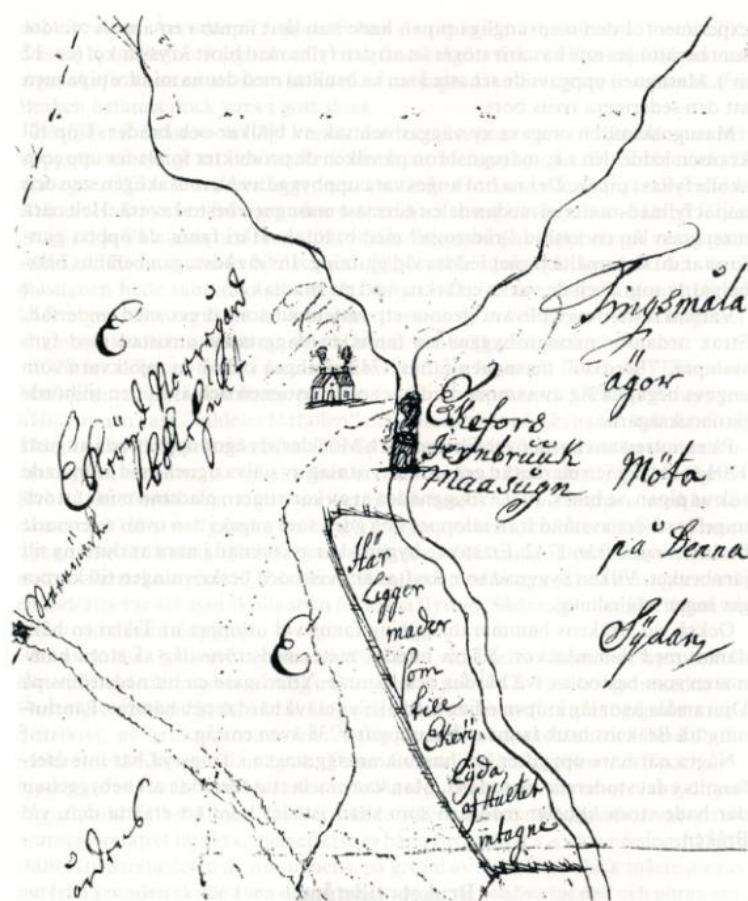
På medeltiden, under 1100-talet, introducerades bergshanteringen i Bergslagen. Brytvärda bergmalmer (hematit och magnetit) processades i masugnar till gjutjärn. Jänet göts bland annat till grytor, kanoner och sättugnar eller avkolades till smidbart järn i smedjor och bruk. Den av

järnhanteringen intresserade hänvisas till standardverket *Bergsbruk – gruvor och metallframställning* utgiven i serien Sveriges Nationalatlas.

Järnbruksområden

Väckelsång har haft ett järnbruk, ett tämligen kortlivat sådant. Det låg vid Ekeryds kvarn, nära gränsen mot Tingsås socken och kallades Ekefors. Enligt Wieselgren anlades bruket, som endast bestod av en masugn, 1679, privilegierades året därpå, och flyttades 1711 till Bräken i Tingsås socken, och vidare till Örmo i Sandsjö socken 1742 (1844:712). Wieselgrens uppgifter är något luriga. Om de samlade uppgifterna är rätt så startade järnframställningen 1679 med ett gjuteri. Någon färskningsverksamhet och hammarsmide fanns aldrig i Ekefors. Från och med 1711 levererades gjutjärn till hammarsmedjan i Stenfors (Bräken) medan masugnsdriften i Ekefors fortsatte till 1742 då masugnen i Örmo övertog produktionen, och verksamheten i Ekefors lades ner.

Järnbruket sysselsatte 45 personer år 1720, utöver dem som högg ved, kolade och transporterade kolen till bruket (Fransson 1994:151).

Utsnitt ur karta över bl.a. Ekefors järnbruk med omgivningar upprättad 1701.

Karta över Ekefors järnbruk. Efter Larsson 1991:107.

Malm hämtades från sjöarna i närheten. Träkolet hämtades dels från säteriets marker dels från Tingsryds och Tingsmålas marker samt från Söftestorps, Fiskestads och Östads skogar, enligt handlingar i Växjö bibliotek. Slaggen har efter brukets nedläggelse körts ut på de enskilda vägarna i trakten. En järnugnshäll har påträffats med det rudebäckska vapnet; en ruda i en bäck, idag i Väckelsånga hembygdsmuseum. Brist på råvaror och en försämrad kvalitet på järnet var skälen till att verksamheten i Ekefors lades ner (Fransson 1977:68f).

Ekefors järnbruk. Observera skylten som markerar den ungefärliga platsen för masugnen.

Sättugn, tillverkad 1755 i Huseby bruk. Malmö Museums samlingar.

<https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/>

Platsen för Ekefors masugn är söndergrävd och material har flyttats och beskrivs i FMIS 2001 som:

Järnframställningsplats, ca 10×10 m bestående av en slaggförekomst: Endast ett fåtal slaggbitar är synliga i markytan. Intill och V om slaggen har en masugn, uppförd 1674, legat. 1743 uppges masugnen ha legat öde i flera år (R117:1).

I oktober 2013 fick järnframställningsplatsen vid Ekefors (E500) ny beskrivning (här i något uppdaterad tappning):

Hyttområde, ca 150×40-140 m (NNÖ-SSV), bestående av en slaggförekomst, en masugn plats för, en grävd kanal, en fördämningsvall rest av, två brofästen och en träkolsförekomst.

Vid åns Ö sida, norr om bron är: 1) Slaggförekomst, ca 30×30 m (N-S). Vid provstick framkommer sporadiskt med små slaggstycken, 1-7 cm st, blandat med sotfärgad jord och fyllnadsgrus. Även V om ån förekommer slaggstycken, men ännu mer sporadiskt. En del slaggstycken har den för masugnsslaggen vanliga grönaktiga färgen och är delvis glasiga, andra är mer obestämbara till färg och karaktär. Helt säkert har slagg bortförts och använts

till vägförbättringsmaterial (jfr t ex Tingsås 150:1, ca 600 m SV härom). En skylt med texten Ekefors bruk står i slaggförekomsten och på platsen för masugnen, SWEREF 99 E, N: 498620, 6267435.

Intill och norr om 1 är: 2) Grävd kanal, utan början och utan slut(?). Den kan delvis följas längs ett ca 50 m l krokigt lopp och är 1-2 m br och ca 0,5 m dj. Den döljs här och var av fyllnadsmassor från ån, kanske också av odlingssten i form av röjningsrösen och stentippar(?). Mellan kanalens S del och slaggförekomsten påträffas tegel i provstick.

Vid 2 är: 3) Fördämningsvall rest av, ca 10 m l, 2-3 m br och ca 0,8 m h, delvis överfylld av material från den rensade ån. I fördämningsvallen, bestående av jord och stenar, iakttas även rikligt med intill 5 cm st träkolsbitar.

I åkern Ö om 1 är: 4) Förekomst av träkol och sotfärgad jord som sondades fram inom ett ca 80×30-50 m st område.

Intill 1 och norr om bro är: 5) Brofästen, kallmurade på åns båda sidor.

Ca 100 meter S om nuvarande bro är: 6) Brofästen, kallmurade, på åns båda sidor samt ett ca 2 m h dämme och tillhörande kvarn.

Vid masugnsplatsen fanns förmodligen tidigare ett fall, numera bortrensat. Eventuella spår efter masugn och andra byggnader kan finnas dolt under fyllnadsmassorna men mycket, kanske det mesta, är förmodligen bortkört. Gården vid kvarnen heter "Bruket" enligt Lantmäteriets webbkarta. Mellan hyttområdet och båtupptagningsplatsen intill sjön Ygden, ca 300 m nordöst om masugnsplatsen, finns övergivna åkrar och spridda röjningsrösen.

Enligt lantmäteriakten 07-VÄC-151, *Laga skifte 1908*, fanns vid tidpunkten småindustrier på åns västra sida, mitt emot masugnsplatsen, troligtvis kvarn och såg. Dessa är numer bortschaktade.

Gustav Tingvar berättar att han som liten parvel kunde åka kälke från slagghvarpet ner mot sjön Ygden. "Uppifrån slagghögen kunde man få ordentlig fart, och om sjön bar, kunde man styra kälken ut på den. ... Vi, som voro små, tyckte att slagghögarna voro riktiga berg. Men de, som voro gamla, kunde berätta för oss att i deras barndom voro slagghögarna mycket, mycket större" (Tingvar 1991:118). Vart all slagg tagit vägen kan knappast besvaras, men troligtvis har den använts till att broa (grusa) vägarna. En väg där masugnsslagg har påträffats i vägkanten går från Ekefors i sydlig riktning mot Tingsryd (E510). Grusning med slagg är känt från många håll i Sverige, exempelvis har mycket slagg från Ålshults masugn i Almundsryd körts ut på de närliggande mindre vägarna. Detsamma gäller masugnsslaggerna i Huseby och Torne (Englund 2014b).

Smide

Smeder har med all säkerhet funnits i varje by, kanske flera. I Väckelsångs by fanns in på 1950-talet tre bysmedjor. Även torpare har ägnat sig åt smide, men av eventuella lämningar återstår inte mycket.

Smedja i Botahult som hembygdsgenforeningen underhåller. Fôrste smeden hette Cornelius Nyrell och kom från Åryd på 1880-talet. Efter honom fortsatte hans son Ernst Nyrell smedyrket. Smidet lades ner på 1950-talet.

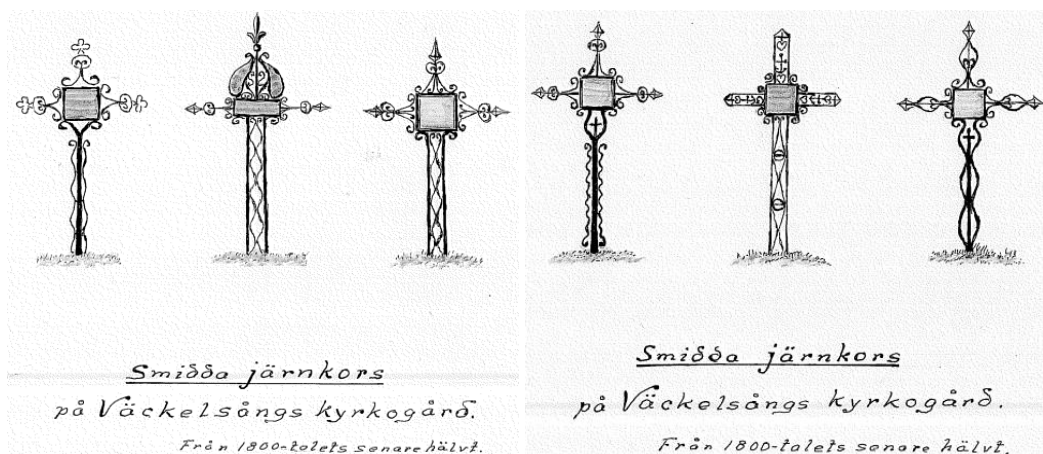

Smedja på Lidhems sâteri. Om gårdssmeden Liljegren berättas att han gjorde de fôrsta vândplogarna i trakten. De tillverkades av trâ men hade en vândskiva av jârnn. Fôrre plogarnas introduktion i socken användes enbart trârårder.

Karl Hjälmborgs smedja, låg på Centrumgatan.
Riven på 60-talet.

En av tre samtida bysmedjor i Väckelsång. Foto: Hembygdsföreningen.

*Smidda järnkors
på Väckelsånga kyrkogård.
Från 1800-talets senare hälft.*

*Smidda järnkors
på Väckelsånga kyrkogård.
Från 1800-talets senare hälft.*

Smeden Cornelius Norell var född år 1850 i Botahult, och dog år 1936. Han smidde gravkors. Förr fanns det många sådana kors på Väckelsånga kyrkogård, numera bara sex. Teckningar av Fabian Karlsson, Boaryd.

Träkolsframställning

Kolningsgropar, som i övriga landet finns i tusental, saknas i Väckelsång. Inte konstigt egentligen då dessa förknippas med blästbruk (järnframställning) från järnålder och tidig medeltid, som också saknas i socknen.

Kolbottnar

Med tanke på Ekefors järnbruk borde det finnas tämligen rikligt med kolbottnar inom ett par mils radie från bruket. I Väckelsång finns för närvarande 22 kolbottnar registrerade, samt tre omtalade men inte återfunna, en osäker och de vid Väckelsånga sågverk oräknade. Hur många som går tillbaka till järnbrukets tid är oklart. Om ribbkol påträffas är botten från 1900-talet. Träkol med brutna kanter kan vara lika gamla som järnbruket. Dateringar av träkol är mycket osäkra eftersom man inte vet hur många gånger det har kolats på samma botten eller om de har återanvänts efter kanske hundratals år. En utförlig diskussion om kolningsanläggningar och svårigheterna i samband med ¹⁴C-dateringar ges i artikeln *Kulturmiljövården och kolbottnarna* (Englund 2017d).

Sven Fransson berättar om kolning på traditionella bottnar under krigsåren. Två milor anlades på Ekeryds ägor 1940. I den ena kolades ribbor från Fyhns sågverk i Kvarnamåla. Milkolen krossades till lämplig storlek för att användas i gengasaggregaten på bilarna. Verksamheten pågick till 1943 då den sista milan i Ekeryd kolades (Fransson 1991:121f). Var dessa två kolmilor stod är obekant.

Milor tändes även vid Väckelsånga sågverk. Verksamheten pågick från tidigt 1900-tal till 1920, under perioden augusti – november. Hur många milor som sköttes samtidigt är oklart, dock fler än en. Den färdiga kolvolymen mättes i läster (1 läst = 20 hektoliter). Årsproduktion uppgick i medeltal till 300 läster, eller omräknat till 600 kubikmeter. Träkolet lastades på järnvägsvagnar från kolbrygga. Järnbruk köpte kolet men nya järnframställningsmetoder gjorde att efterfrågan minskade (Jansson 1994:83ff).

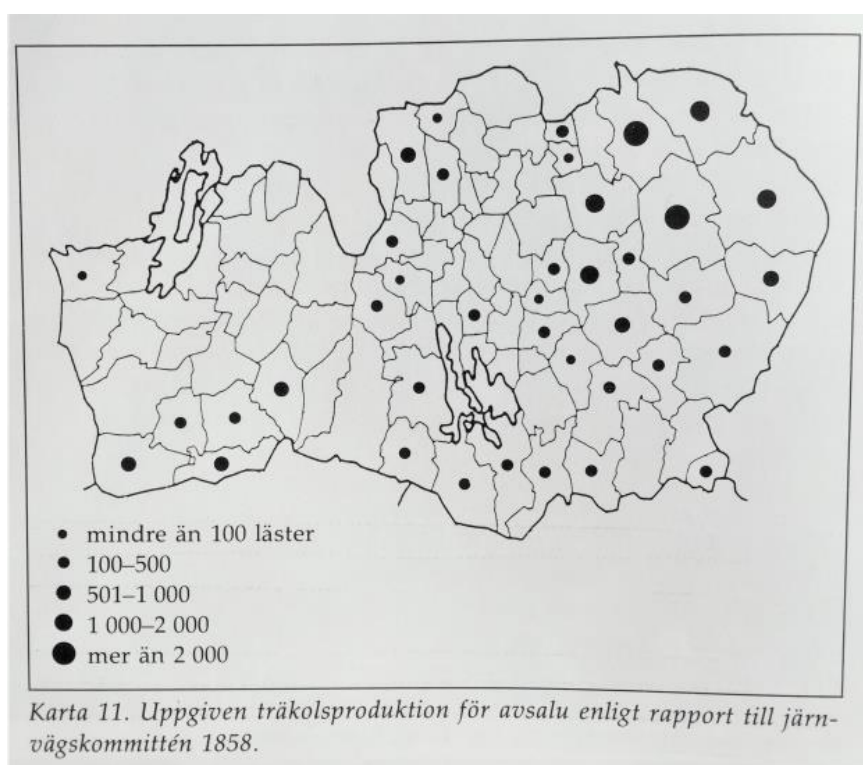
I bilden anas två kolbottnar (de bruna områdena) som ligger på Söftestorps utmark (E894).

Väckelsånga kolbottnar är alltid runda, 9-15 meter i diameter och omges av ett varierande antal stybbgropar. Utöver de bottnar som anges i löptexten har övriga beteckningarna E60, E573, E575, E639, E642, E662, E663, E664, E791, E797, E801, E896, E900, E1005, E1320 och E1411.

Typiskt för kolbottnar i socknen är att de nästan regelmässigt saknar intilliggande kojgrunder. Om detta innebär att bottnarna är mycket unga, att kolarna använde enkla och flyttbara kojor är oklart. Enligt Hilding Bergström började sådana så kallade lämkojor att användas på 1940-talet (Bergström, 1947:132ff). Den enda kolbottnen som har en tydlig kojgrund intill sig är den som ligger långt norrut, nära sockengränsen, på kyrkans mark (E596).

Kolbotten som ligger något hundratal meter söder om Kvarnamåla (E1397). I bildens bakgrund skymtar banvallen.

Sammanställning från 1858 anger noll träkolsproduktion för Väckelsång. Efter L-O Larsson 1989:168. Årtalet 1858 hamnar mellan bruksepoken och gengasperioden.

Kolugnar

På 1950-talet uppfördes sex kolugnar cirka en kilometer söder om sågverket i Väckelsång (E574). De anlades med tegel och rymde vardera 30 kubikmeter ytved. Den valda platsen var densamma som den nerbrunna torvströfabriken stod på. Verksamheten pågick i sex år med gott resultat,

jämförelsevis bättre än milkolningen. En gång i veckan lastades en järnvägsvagn som rymde 74 kubikmeter träkol (Jansson 1994:90).

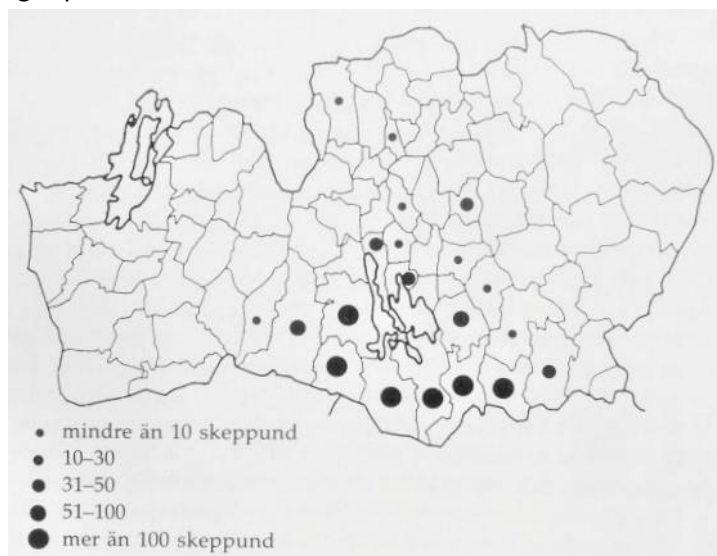

Kolugnarna när de var i drift. Efter Gunnarsson 2016:177. Kolugnsområdet som det såg ut 2014. Bara lite tegel är synligt mellan stenarna.

Askebruk

På Smedjebacken, Möckleryd Grisagård, har det stått ett askebruk för länge sedan. Man utgick från pottaska vid tillverkning av krut, såpa, glas, färgämnen och läkemedel. Bönder erhöll ett välkommet tillskott i kassan vid pottaskeframställning, vilket var lönsammare än tjärbränning enligt nedanstående närtartikel (<https://www.skogssverige.se/skog/skogshistoria/skogshistoriskt-forum/pottaska>). Var detta askebruk, med senare uppförd smedja, var beläget är obekant. Bland Sven Svenssons, Vetlandsmad Uråsa, för hand kopierade uppgifter ur 1784 års mantalslängd fanns ett askekokeriverk med sex stycken bruksarbetare under Kvarnamåla ½ mtl (se under rubriken *Hjälptabeller*). Var askekokeriverket låg någonstans är obekant.

Enligt L-O Larsson (1989:161) var pottasketillverkningen i Tingsryds kommun omfattande 1738. Från Väckelsång skickades över 51 skeppund pottaska till Karlshamn. Detta faktum motsvaras inte av antalet kända pottaskeplatser i socknen, vilket knappast är konstigt med tanke på att verksamheten inte efterlämnar synliga spår.

Till Karlshamn 1738 införd pottaska från socknar i Kronobergs län. Efter L-O Larsson 1989:161.

Salpetersjudning

På Gustav Vasas tid började armén allt mer övergå till eldvapen. De laddades med svartkrut, som till 75 % innehöll salpeter. Salpeter fanns i stor koncentration under ladugårdar. Tidigare hade huvuddelen av det krut som användes inköpts från utlandet, men man såg nu behovet av att storskaligt börja tillverka eget krut i Sverige. Följaktligen förklarades jorden under ladugårdarna för krono regale. Alla bönder (prästerna såg till att ingen blev glömd) tvingades leverera sin ålagda kvot av salpeterjord tillsammans med aska, ved och kol till närmaste sjuderi. Denna skyldighet ersattes 1634 av en salpeterskatt. Salpetersjudarna kom nu istället att själva hämta jorden under böndernas ladugårdar. Salpeterskatten ersattes 1801 av en skyldighet för varje mantal att årligen leverera 1/2 lispund salpeter till staten. 1830 upphörde salpeterskatten helt.

(Wikipedia, från artikeln salpetersjudare, <https://sv.wikipedia.org/wiki/Salpetersjudare>.)

Svenska salpetersjudare, inte sällan från södra Småland, arbetade under somrarna i Västra Götaland, Uppland och Östergötland, så även utomlands i den svenska provinsen Livland. Under alla krig Sverige deltog i under 1600-talet gick det åt mycket krut. Domböckerna har en del att säga om salpetersjudare. År 1654 dömde häradstinget i Allbo i ett mål som handlade om två småländska sjudare som arbetade i Uppland varav den ene hade skadat den andre, och dömdes att böta 20 mark enligt såråmålshälsbalken (Axelsson Bordon 2020:10).

Om salpetersjuderi i Nistingsö, Änga och vid kyrkstallarna i Väckelsång berättar Fabian Karlsson i en av sina många handskrifter (Inkomstskällor och binärningar förr i tiden):

Salpetersjudning har också förekommit förr i tiden. De gamla bruka utpeka ställen där det stått "sjuarelaå", det är mycket fet jord på sådana platser. I Nistingsö stod tills för endast några år sedan en stor vagnbod, som sades vara uppförd för saltetersjudning. Ibland kan man få höra någon historia från den tiden. Här är en sådan. En gång färdades en sådan där saltetersjudare över en sjö dragande ett stort kar på en kälke. När han var mitt ute på sjön blev han upphunnen av en flock vargar. Då vältrade han av karet på isen och kröp under det. Han hade en yxa med sig, och denna fick han nu användning för. De utsvultna vargarna försökte att komma under dess kanter, men så snart en varg kom under karet med tassarna högg mannen därunder av dem. När vargarna fingo känna blod överföll de varandra och lät mannen vara i fred. Saltetersjudning fick visst ej idkas av vem som helst för leverans till staten, utan man måste hava särskilt privilegium därpå. I Änga, Väckelsånga socken, har bott en bonde, Elmkvist hette han, som haft privilegium på att tillverka salpeter. Han hade erhållit privilegierna efter sin fader, som var född i Älmeboda, och tagit sitt namn efter denna socken. Denne gamle Elmkvist säges hava börjat som mycket fattig. Han ärvde endast sexton skilling efter sina föräldrar och detta sitt arv lade han i "tiggstocken" vid Älmeboda kyrka. Men han tjänade så upp sig med saltpetertillverkning, att han måste hålla sig med rätt många drängar. Sonen, Elmkvist i Änga, fick som förut omtalats övertaga privilegierna efter fadern. Några gamla säga sig minnas när Elmkvist kokade salteter vid Väckelsånga kyrkstallar (E1361). De minnas de många stora karen och kittlarna han hade där. Han hade då grävt ur jorden ur stallarna och kokade salteter ur den. Vid saltpetertillverkning brukade man gräva ur jorden under båsa och kättar och under "floen" i ladugårdarna. Denna jord lades i stora kar och "kallbryggdes", d v s man slog kallt vatten över jorden och när vattnet avrunnit i ett annat kärl öste man åter på det på jorden. Och så höll man på tills man trodde att saltet tvättats ur jorden. Sedan kokades detta vatten i stora kittlar och så när denna lut kallnat avsatte sig saltpetern på botten av kittlarna. Saltpetern såldes till staten för att användas vid

dess kruttillverkning. Elmkvist i Änga brukade leverera sin salpeter vid ”Sefframässe
marken” i Växjö. [Traditionell skinnmarknad på torget i Växjö.]

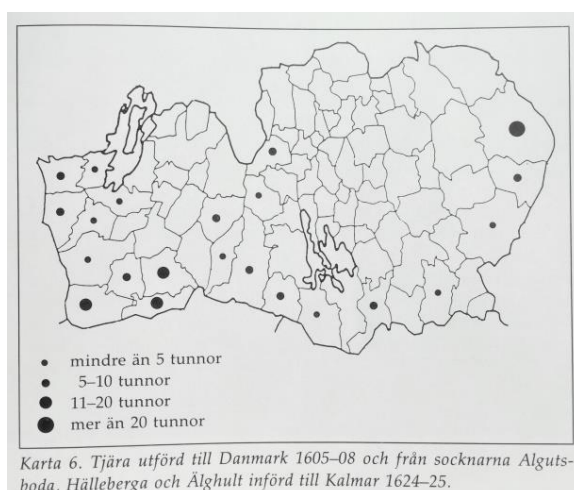
Var, närmare bestämt, i Nistingsö och Änga som salpetersjudning bedrevs är obekant. Väckelsånga kyrkstallar är borttagna sedan länge. På platsen är numer en asfalterad parkeringsplats för kyrkans besökare.

Tjärframställning

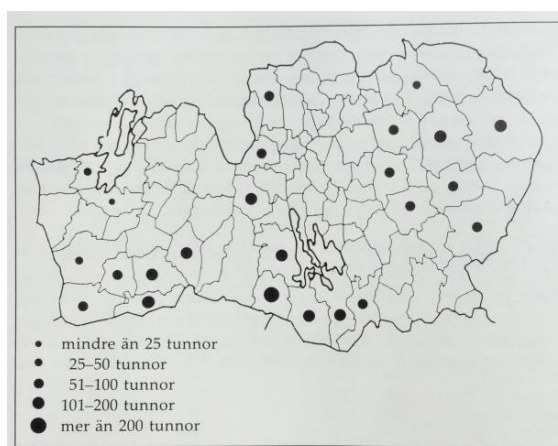
Det finns historiskt sett ett tiotal dokumenterade metoder att framställa tjära. En redogörelse för de olika varianterna finns i artikeln *Tjärframställningens lämningar* (Englund 1991).

Tjärdalar och tjärrännor är vanliga lämningar i Smålands skogsmarker, märkligt, kan tyckas, saknas uppgifter om tjärframställning och inga lämningar efter tjärhantentering i Väckelsånga socken har påträffats. Man behöver inte gå längre än till grannsocknen i söder, Tingsås, för att hitta både tjärrännor och tjärdalar. I Tingsås har 24 tjärdalar och 64 tjärrännor noterats i fornminnesregistret.

L-O Larssons sammanställningar nedan kan uppfattas som stöd för frånvaron av tjärframställningslämningar i Väckelsånga socken. Produktionen anges till noll både i början av 1600-talet och 1858.

Efter L-O Larsson 1989:151.

Uppgiven tjärproduktion för avsalu enligt rapport till järnvägskommittén 1858. Efter L-O Larsson 1989:156.

Tegelbruk

Ett tegelbruk har tidigare funnits på Ekeryds ägor (Rosengren 1914:105). Troligen är det tegelbruket vid Tegelsjö som avses (E488). Området är nuförtiden kraftigt ramponerat. I laga skifteskartan från 1909, över Ekeryd, har sju byggnader tecknats. Tegelbruket, som startades omkring år 1900 av Gustav Kjellsson, sysselsatte cirka 20 personer (Fransson 1994:151).

Kvarnar

Älvkvarnar hör till folktron och de behandlas under avsnittet hällristningar. Handkvarnar har säkerligen funnits i alla bondehushåll och några över- och underdelar har bevarats till våra dagar, inte minst genom Fabian Karlssons insamlingsverksamhet.

Handkvarnar har påträffats vid Östad Södregård (E606), en översten till handkvarn i Bredahult (E1274, E1510), en översten har hittats i Söftestorp Norregård (E1275) samt en över- och understen som ligger kvar i Ringshult (E1403).

Handkvarn. Över- och understen som ligger på tomt i Ringshult.

Enligt Fabian Karlsson:

Många fynd av smärre kvarnstenar som möjligen också kan räknas till förhistorisk tid, järnålder, har gjorts i Väckelsångs socken. I upptecknarens egen samling finnes ett par sådana stenar, som hittats i Boaryds by. Den ena är ett förarbete, som nog gått sönder vid tillverkningen. Man har påbörjat mitthålet, ögat, på stenens båda sidor. Man har slipat ner en ring, ungefär två cm djup, så att det blivit en tapp kvar i mitten. Men stenen har gått sönder tvärs över det påbörjade hålet. Dessa kvarnstenar äro ej alla något tillhuggna, endast malsidan är slät. De ha vanligen ett från båda sidor trättformat hål, så att detta är smalare vid mitten, alltså upphugget eller uppslipat från båda sidor. Sådan är den andra i Boaryd funna kvarnstenen. Den har också ett litet uppickat pinnhål i kanten. Sådana överstenar har ju legat på en flat understen med ett litet ej genomgående hål i mitten. I det hålet har tydligen suttit en trädubb, som gått i överstenens öga. Överstenen har på så sätt gått lättare att vrida. (1954. Kvarnar och kvarndrift.)

Handkvarnsstenar på gården i Boaryd där Fabian Karlsson bodde.

Karlsson skriver:

Det äldsta fynd som tyder på sädesodling, är en urgröpt sten (E1271), vilken troligen är en stenålderskvarn. Stenen är funnen vid schaktningsarbete på Väckelsånga nya kyrkogård och den förvaras nu i socknens hembygdsmuseum. Någon löpare, malsten, har ej hittats.

Enligt Karlsson ska det finnas en understen vid skolan i Boaryd. Stenen har eftersökts men inte påträffats (E1273).

Handkvarnsstenar och en förmodad väghållningssten stående längs hembygdsgårdens västra gavel E1063).

1571 års jordebok omtalar att en kvarn anlagts i Söftestorp (Hildingsson 1994:68). Troligen är det Ugglegårds kvarn som avses (E781). På häradskartan från 1663 kallas Ugglegårds kvarn för Söftestorps kvarn, i samma läge. Kvarnen övergavs 1871 då Fiskestadssjön sänktes fem fot. Före sänkningen nådde sjön nästan ända fram till den väg som sannolikt då sammanföll med den samtida fördämningsvallen.

Lantmäteristyrelsens arkiv: utsnitt av kartan Väckelsånga socken Väckelsång nr 1-12, Tvistig rågång, 1698. Bilden till höger visar hur kvarnruinen såg ut 2016 med vattenränna i förgrunden, hjulgrav och hål i väggen för hjulstocken.

Tvenne vattenkvarnar har legat vid ån mellan Fiskestadssjön och sjön Nisten. Det är en fortsättning av Bräkneån. Den äldsta av dessa kvarnar har legat vid bron intill Korrö, vid vägen Boaryd-Fiskestad. Den försvann vid sjön Nistens första torrläggning på 1840-talet. Numera synes inga märken efter kvarnen, och de allra flesta vet ej att där funnits en kvarn. Utgrävningarna av ån har förstört allt, men vid ombyggnad av bron på 1930-talet hittades några kvarnstensbitar, som lades in i den nya bron. Upptecknarens farfar red en gång till den kvarnen med säcken på hästryggen, ty det fanns inga riktiga vägar på den tiden. Han råkade då ut för vargar i skogen innan han kom fram, men han klarade sig (Karlsson 1954).

Lite oväntat att Karlsson inte kände till kvarnens exakta läge. Men man blir förvånad över läget när man står vid den. Det är 50 meter till den punkt där Nistenkanalen korsar Fiskestadsvägen och den ligger uppskattningsvis 3-4 meter högre än bron, som i sin tur befinner sig cirka 3 meter över kanalens vattenyta sommartid. Före sjön Nistens sänkning bör vatten ha tagit sig fram längre västerut och det bedöms som sannolikt att en dammsjö kan ha bildats uppströms kvarnens damm.

Ruinen av Korrö kvarn.

Av Snappahemmets tullkvarn och Lidhems frälsekvarn finns inget kvar. En ny kvarn ersatte och även den är nedlagd (E126). Hur det var att vara barn på 1870-talet förmedlas i Hanna Svenssons levnadshistoria:

Så började jag skolan å innan jag gick på morgonen så skulle jag köra korna i ”söragårdshagen”, å sopa, som vi nu kallar för städa. Kl fyra kom vi från skolan, på sommaren fick jag vakta korna på klöverlandet å så läsa läxor med samma. Å tiden gick å allt var bra, mat fick jag så mycket jag orkade äta, stryk med ibland, för jag var nog lite ensent, men arbeta skulle en, och det kunde jag också. En fick dra en kärra med ett par påsar säd till Snappahemskvarn, då fick en matsäck med sig, för en visste ju inte när en fick dra hem. Jag minns så väl en gång då var broder Johan å jag till kvarn å vi fick inte dra från kvarnen förrän det blev mörkt, å det var mycket mörkt så vi knappt såg vägen... (Rolf-Svensson 1942:112). Det var en imponerande tur, cirka 22 kilometer fram och tillbaka, halva vägen i mörker.

Detalj ur lantmäteriakt: 07-VÄC-38, storskifte på Lidhems, Östra och Västra Bergets samt Brotens utägor, 1788. Notera 'Snappahemets Tull Quarn' och 'Lidhems Frälse Quarn' i Skyeåns nedre flöde, några hundratal meter uppströms från Lidhemssjöns strand.

Vid varsitt vattenfall i Hyllesbäcken, mellan Hyllen och Fiskestadssjön, har det funnits tre skvaltkvarnar. Dessa tillhörde byarna Kvarnamåla, Kjersebergshult och Hyllesbol. 1856 fattades ett beslut att de tre skvaltorna skulle rivas ut och ersättas. De gamla dämmena öppnades och en ny kvarn anlades vid Kjersebergshults gamla fall. Tullkvarnen, *Hylles Quarn*, längst upp i bäcken blev kvar (Elg 1977).

Det gamla tullkvarnsläget i Hyllesbol som det såg ut sommaren 2020 (E358).

Eskils kvarn, numera ombyggd till bostad.

De vattendrivna kvarnarna ovan hör till typen hjulkvarnar och var tämligen avancerade till sin konstruktion. Den vanligaste kvarntypen var så kallade skvaltör, som anlades i små bäckar. Sådana fanns det i alla byar, kanske även knutna till större gårdar. Det finns knappt lämningar kvar efter dem. De har plockats ner, ruttnat och definitivt försvunnit när bäckar rensats och fördjupats. Väderkvarnar är ovanliga i våra trakter men några omtalas nedan.

Det har funnits kvarnar utan närmare beskrivning i Kvarnamåla (E543, E1106) och vid Ekefors bruk (E500), möjligen med hjul.

Uppgifterna om skvaltkvarnar kommer dels från Fabian Karlsson, dels från gamla lantmäteriakter. Båda källorna innebär svårigheter när kvarnställena ska lokaliseras. Noggrannheten i orienteringssuppgifter är mindre bra och de äldre kartorna har få detaljer och översiktliga skalor.

Siggaboda kvarn, Almundsryds socken. En av få bevarade skvaltkvarnar i Kronobergs län.

Troliga skvaltkvarnar med osäkra lägen har det funnits i Söftestorp (E654, E768, E1133, E1288), söder om Möllekärret under Boarydsudd (E685), i Fiskestad (E1276, E1277, E1280), i Snärshult (E1278), i Vita bäck (E1286), vid Bamsan (E1287), i Söftesmåla (E1289), i Kåranäs (E1296), i Ringshult (E1298), minst två i Boaryd (E1430, E1436) samt minst sex i Östad (E1449, E1553). Anmärkningsvärt är att ingen kvarn eller skvalta omtalats eller har påträffats på byn Väckelsångs marker. Byn ursprungligen elva gårdar kan knappast ha malt sin säd vid Lidhems kvarn som Väckelsångs Södregård gjorde enligt Hanna Rolf-Svensson. Å andra sidan, Väckelsångs by ligger uppe på en drumlin där bäckar saknas. Agnabäck som rinner från Agnasjön till Fiskestadssjön är tänkbar som kvarnbäck men kvarnspår och kvarnuppgifter saknas.

Om skvaltkvarnen i Gåttånå som ligger på Söftestorps utmark skriver Karlsson:

Lite längre norrut grenar sig ån, en mindre ågren gör en båge och den kallas Lillån. Där har legat en kvarn (E677) kallad Lellekvarn eller Gåttekvarn. Platsen kallas Gåttånå och holmen mellan grenarna Gåttholmen. Detta var bara en liten kvarn och den revs troligen på 1870-talet. Det lilla kvarnhuset finnes uppfört som vedbod.

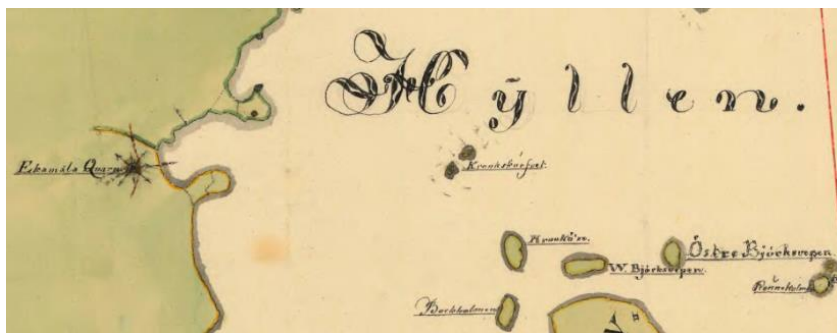

Ett kallmurat stenparti intill en vid besökstillfället (2015) uttorkad bäck är den troliga platsen för skvaltkvarnen i Gåttånå.

Karlsson igen:

Vid en liten bäck, Markaränlen, inom Ringshults och Boaryds ägor, finnes två skvaltkvarnslämningar, en i Ringshult och en i Boaryd (E1270, E1430). Kvarnen i Ringshult var i bruk på 1830-talet. Gården där kvarnen var belägen inhavdes då av upptecknarens morfars far, och denna kvarns stenar finnes ännu i bevar. Dammvallarna äro rätt tydliga där. Likaså stensättning i vattendragskanten. Kvarnslämningar vid Boaryd har till största delen förstörts vid torrläggning på 1930-talet. Endast av uppdamningen kan man se litet spår. Vattendraget hade vid kvarnen kanterna lagda med stenar.

Inga spår finns kvar efter dessa skvaltor. Bäckens har både rätats och och grävts ur, och enligt uppgift i Boaryd har den nya bäcken en annan sträckning än den gamla.

Den troliga platsen för Ekamåla kvarn har lokaliserats men bäcken har grävts ur och inga spår efter kvarnen återstår. Lantmäterimyndigheternas arkiv: Detalj ur 07-VÄC-04, Rågångsätgård, 1839.

De allra märkligaste skvaltkvarnslämningarna finner man på Östad Täckaregårds ägor. Vid en bäck från Vargamyren kan man se spår efter flera kvarnar. Inom ungefär 300 meters avstånd av bäcken, kan man på sluttningen se minst fem stycken dammbyggnader efter varandra. Dessa ha legat i vinkel mot bäcken. Längst upp mot mossen ännu en dammbyggnad, den sjätte, med den är gjord rät, d v s korsar bäcken rak riktning. Här kan ju också ha legat en kvarn, men troligast är att det varit en hålldamm för vattnet i mossen. Hela byn synes här ha haft varsin lilla kvarn, och man har nog måst mala allesammans på samma gång (Karlsson 1954).

Nedan nämnda kvarnlämningar är eftersökta men inte påträffade, utom möjligen något som ser ut som en grund och med lite vilja kan tolkas som en kvarnlämning. Den ligger också på *Kvarnängen* (E1279).

Möjlig kvarngrund, men knappast efter skvaltkvarn i Kvarnängen, Östad Täckaregård.

Det har funnits två vindmøllor i Väckelsång, en på Aspekulle i Fiskestad (E1070) och en på Väderkvarnsbacken i Svenshult (E1284).

På 1870-talet anlade hemmansägaren på Ekeryd en ångkvarn vid Nyatorp. En brand tio år senare satte stopp för driften och den återuppbyggdes inte.

Fabian Karlsson 1954:

I Väckelsånga stationssamhälle finnes en modern elektrisk kvarn, Väckelsånga valskvarn. En spannmålsfirma, Firman Igust, som hade magasin i Växjö och Ingelstad, köpte omkring år 1900 Dänningelanda gamla träkyrka och uppförde den som bark- och spannmålsmagasin vid

järnvägen i Väckelsång. Magasinet inköptes år 1913 av lantbrukaren och virkeshandlaren K E Gutavsson, Boaryd, som där inrättade en motordriven kvarn. Kvarnen fick senare valsverk och råoljemotorn utbyttes mot elektrisk drift.

Kvarnen anlades 1897, intill den då nyss invigda järnvägen, och revs 1991. På tomten finns numer servicehuset Solhaga.

Kvarnen i Väckelsång. Efter Elg 2005:71ff.

Sågar

Av socknens 15 registrerade sågar pågår husbehovssågning fortfarande i en, sågen nära Styragåden, resten är nedlagda och i de flesta fall rivna.

Såggrund med kvarlämnad klinga vid Drobbanäs (E813).

Sågen i Kvarnamåla, eller Fyhrs sågverk som det kallades (E963), hade åtta anställda, drevs fram till 1952 av en pysande ångmaskin, därefter av en dieselmotor (Elg 1994:96). En såg (E574) som låg cirka en kilometer söder om Väckelsånga järnvägsstation brann 1922 (Jansson 1994:88). Enligt ekonomiska kartan (1949) fanns det en såg inom området för det övergivna Östad Södregård (E1292). En stensatt grund, 20×6 meter, utgör de troliga lämningarna efter sågen. På tegelbruket (E488) tillhörigt Ekeryd fanns även ett sågverk under tidigt 1900-tal (Fransson 1994:151). I närheten av gården Ekeryd (E1181) ska också ett sågverk ha funnits. Sågen drevs av en ångmaskin, liksom den vid tegelbruket (Fransson 1994:151).

Det har också funnits sågar i Uvanäs (E353), ungefär där järnbruket i Ekefors låg (E500), i Boaryd (E1429), i Bredahult (E1432) och i Ringshult (E1434).

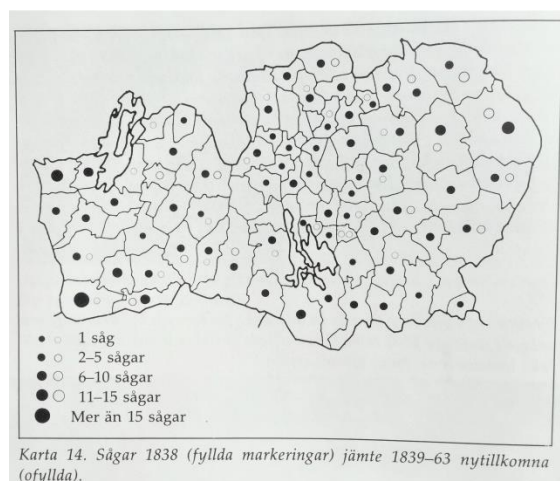
Sågverket (E1635) i Väckelsång anlades år 1900 och var i drift till 1986. Drivkraften till sågens två klingor kom från en ångmaskin, en så kallad lokomobil. Virket lastades på vagnar och kördes på järnväg huvudsakligen till Danmark (Jansson 1994:83ff).

Sågverksområdet var av betydande storlek och sträckte sig söderut ända till Källedalsvägen. Kvar 2020 finns endast den långa sågverksbyggnaden mitt i bilden. Övriga byggnader är borttagna. Foto över sågverket från 1976. Efter Huvudstudie. Sågverket i Väckelsång. SIG. Sidan 18. Obs, fotot kan vara copyrightskyddat.

Före detta sågverksbyggnad i Väckelsång.

Efter L-O Larsson 1989:179-182. För Väckelsång redovisas noll sågar i karta från 1796 och i ovanstående karta från 1838 bara en. En möjlig tolkning är att Väckelsånga sågar tillkom efter 1863, men den förefaller inte rimlig.

Linberedning

Spår efter linberedning består främst av rötningsgropar och bastuer. Två troliga linrötningsgropar har noterats (E488:2, E1070:2) och 13 linbastuer (E741, E746, E1230:1-2, E1359, E1371, E1411, E1428, E1431, E1433, E1435, E1699 samt E1710). Tolv är rivna och kända endast genom Fabians Karlssons anteckningar.

Linbasta i Östad (E1710) samt främre delen av en eldstad i linbasta i Rolsmo, Linneryds socken (oregistrerad).

Elproduktionsanläggningar

Anläggningar för produktion av el via vattendrivna turbiner har sannolikt förekommit på flera ställen i socknen men den enda som hittat in bland registerposterna är den som låg vid Lidhems kvarn (E126).

Torvindustrier

I samband med torvtagning i Pinnamyra har stammar av ek och bok påträffats, det vill säga att Pinnamyra "en gång varit en stor sjö med lummiga stränder" (Rosengren 1914:99). Myren är idag helt

torrlagd och till hälften uppodlad. Torrläggningen gjordes med statslån på 30 000 kr. I den mellersta delen av Pinnamyrsån, på dess västra sida, är idag två torvindustrier, i Drobbanäs och Boarydsudd.

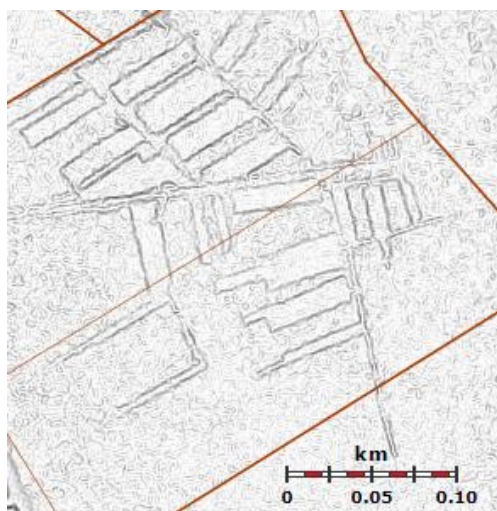

Hasselnöt. Funnen i bottenlager i torvmossen Pinnamyrsån. Förvaras i hembygdsföreningen.

En torvströfabrik (E574) har funnits cirka en kilometer söder om Väckelsångs järnvägsstation. Den brann tillsammans med en närliggande såg 1922 (Jansson 1994:88). Där fanns spårväg ut på mossen, en torvströpress samt ett ångmaskinhus.

Torv grävdes upp för hand till en början, senare maskinellt. 1948 inköpte kommunen en maskin som väsentligt underlättade arbetet när torven upptogs som bränsle till uppvärmning av ålderdomshemmet i Fiskestad (Johansson & Engstrand 2005:89).

Torvtag finns på flera ställen ute i myrarna. 16 torvtagsområden har registrerats men lämningstypen har inte prioriterats i inventeringen. De större torvtagen är synliga i Lantmäteriets terrängskuggningsskikt till webbkartan.

Torvtag i Pinnamyrsån synliga i terrängskuggningsskiktet samt hur de kan se ut för närvarande.

Brännerier

Vid Ekefors finns ruinen efter ett brännvinsbränneri. Den med stenar och ris belamrade grunden är cirka 20×10 m stor, indelad i två rum och har kallmurade stenvägg kvarstående till 1,5 meters höjd. Man får nog anta att det brändes en hel del ute i gårdarna fram till att detta förbjöds 1855. Karlsson nämner i *Husförhörshistorier* en backstuga som hade lönnkrog. Troligen hade gästgiverierna egen brännvinstillverkning.

Fabian Karlsson berättar:

Om smeden Mellander sägs det att så snart han fått in lite pengar, så fick smedkärningen gå till Kvarnamåla krog efter brännvin till honom. Det kunde ju ej bli annat än fattigdom på ett sådant ställe. Mellander hade en liten dotterson hos sig. Pojken skulle en dag gå till en och hämta mjölk. Den gamla smeden låg då svårt sjuk. Man ville då där i gården veta hur det stod till med pojken morfar. ”jo”, sade pojken, ”maafann ä sau dauliå, sau dauliå, men ja haa sagt te maamong, att vi ska slakta maafann, sau fau vi korv”. (Karlsson, F. 1959. Smeden.)

För att tillverka brännvin behövs exempelvis potatis. Dessa förvarades tidvis i gropar. Många sådana har registrerats i Sydsverige men bara någon enstaka möjlig sådan i Väckelsång (E1005).

Förmodad potatisgrop omgiven av kulturstubbar.

Kommunikationslämningar

Gamla vägar och stigar

Den äldsta vägsnutten i Väckelång är förmodligen hålvägen (enkelspårig gång- och ridstig) vid hembygdsgården som passerar genom gravfältet i nordvästlig-sydöstlig riktning. Denna väg har inte anlagts i det befintliga gravfältet. Vägen fanns där först och gravarna har anlagts intill vägen men inte på den. De tidigare tolkningar (dike, vallgrav, skyttegrav) som förekommer i arkivmaterialet (se nedan) är inte rimliga. Den sträcka av vägen som är bevarad och fortfarande väl synlig är rak och passerade i sin tänkta raka förlängning strax väster om kyrkans kor. I nordväst förloras den i äldre åkermark (nu i hembygdsgårdens park) och i sydöst vid kyrkogårdsmuren. Vägen gick strax söder om nuvarande kyrkogårdsmur, möjligen fram till en gård, alternativt en marknadsplats eller hednisk helgedom. Man kan för sitt inre, med lite fantasi, föreställa sig hur vägen ringlat norrut över Högsbacke, förbi Styragårdsröset och vidare upp mot Uråsa och Ingelstad.

Hålvägen genom gravfältet vid hembygdsgården.

En kort hålvägssnutt, ca 35 m l, 2 m br och 0,3 m dj, löper i betesmark mellan de södra och norra gårdarna i Östad. Den försvinner i sydväst under nuvarande väg och i nordost i före detta åker (E599).

Det finns och har funnits många vägar och stigar i skogarna. Dessvärre har huvuddelen förstörts av det moderna skogsbruket men några av dem omtalas av Fabian Karlsson i en handskrift med okänt uppteckningsår, byggande på "de gamles berättelser" (Gamla vägar och stigar i Väckelsång och angränsande socknar).

De gamla berättar om en gammal vinterkyrkväg, vilken fullständigt kommit ur bruk. Från "Pinnatorp" och Bredahult i socknens sydöstligaste del har man i gamla tider vintertiden gått på skridskor eller isläggar till kyrkan. Man har följt kärren på östra sidan om Pinnamyra fram till

Boaryds göl, där har man följt vattendraget åt väster genom Oxabroarna och Ellmaderna till Fiskestadsjön på vars is man åkt fram till "Bygget" (Fiskestad Makag), där man gått i land och fortsatt en gammal kyrkväg fram till platsen för gamla kyrkan (E 1243).

Dackestigen och dess historia är välkänd för de flesta sockenbor. Det var sommaren 1542 som Nils Dacke med sina män kom tågande från söder in mot Väckelsång. Under gudstjänsten den 2 juli 1542 hördes rop och vapenskrummel utanför kyrkan, som hade omringats av Dackes folk. De tog Måns Persson Stjärna, ägare till Lidhems säteri, och hans skrivare till fånga. Stjärna hade några år tidigare fått Konga härad i förläning. Mot en tilltagen brandskatt, som församlingsborna hade medlat fram, skonade Dacke Stjärnas liv och gård (Smålandsposten den 10 februari 1984: Väckelsång har en rik historia).

Efter artikel i Smålandsposten den 10 februari 1984: Väckelsång har en rik historia baserat på en intervju med Lars-Olof Larsson.

Från Brevik fortsätter Dackevägen längs nuvarande vägen över Tryboabacken och Bergalund fram till Hjortaberg i Väckelsånga socken. Från Bergalund går en annan gammal väg över "Rausarna" fram till den s k Möllaregården i Söftestorp. Den där vägen har varit mycket trafikerad när Kvarnamåla krog var igång. Dackevägen går från Hjortaberg genom skogen fram till Boarydsudd, där den vid vägskalet stöter till nuvarande vägen som den följer en liten bit. På den sist nämnda vägbiten genom skogen har också ägo gränserna kommit att stänga av vägen och gjort den för besvärlig att färdas, men man kan i skogen tydligt se var den gått fram. Vid Norra Udden viker vägen åt väster, går över ån vid Annasaloft och ett stycke längre fram stöter den till en gammal kyrkväg från Söftestorp. Hela den nu omtalade vägsträckan går under namnet Dackevägen. Huruvida vägen nu i fortsättningen mot Väckelsång har kallats Dackevägen, det har ej kunnat utrönas, men det kan vara möjligt att namnet fallit i glömska. Vägen går nu vidare förbi Ellemaderna över Backholmen och förbi Horsholmen fram till Fiskestad. Vägen från Söftestorp fram till Horsholmens vägska på

nuvarande vägen från Boaryd har varit mycket använd som kyrkväg fram till slutet av 1800-talet. Den gamla vägen har efter passerandet av ån vid Horsholmen fortsatt genom skogen fram till en åker, som nu kallas Tomten därför att en av Fiskestads Södregårdar varit belägen där. Så har vägen gått över tvenne åkrar med egendomliga namn: Kyrkåker å Södregård och Stridsåker å Dagsagård. Här är vägen nu utplånad av odlingen. Vägen har fortsatt bakom ladugårdsbyggnaderna i Korpagården, den s k Herregården, som förr i tiden var belägen på andra sidan av nuvarande vägen. Nu kan man tydligt följa den gamla vägen från Korpagård fram mot åkrarna vid Jeppagård. Här har vi åter en begravningsplats, Fiskestads förhistoriska byagravfält (E745), genom vilket den gamla vägen går. Här finnas åtminstone fyra olika gravtyper: några stycken resta stenar, högar, rösen med fotkedja och en mängd stensättningar av olika form. På en del ställen ligga stensättningarna som äro mer eller mindre tydliga lika tätt som gravramarna på en modern kyrkogård. Från denna begravningsplats tycks en gammal stig leda ner till Fiskestadsjöns forna strandlinje, där det finnes stenvallar upplagda med ungefär 10 mtr längd och lika stort mellanrum. Det är nog ej s k strandvallar utan möjligen en gammal båtplats, kanske den forna "fiskestadens". Från gravfältet har vägen gått över Jeppagårds åker fram till den s k Jönsabäcken, där den gått över nuvarande vägen och bakom "Bygget" (närmast Väckelsång belägna Fiskestads Makag) och så fortsatt fram till Väckelsångs gamla kyrka. (Gamla vägar och stigar i Väckelsång och angränsande socknar.)

Skylt vid det före detta husartorpet i Korrö samt skylt i Boarydsudd.

Dackevägen kallas numer Dackestigen och är skyltad med detta namn. Totalt har det satts upp elva skyltar längs stigens sträckning i Väckelsångs socken med lite olika utseende.

Av Fabian Karlsson, Boaryd, Väckelsång, år 1933 upprättad karta över gamla vägar och stigar i Väckelsång och angränsande socknar i Konga härad, Kronobergs län. Här märkas malm-, kyrk-, tings- och marknadsvägar.

Dackevägen markerad. Efter Elgqvist, E. 1934:31.

Ett kort stycke av Dackestigen där den passerar genom ett röjningsröseområde mellan Backholmen och Söftestorp.

Den gamla vägen Bagganäs – Väckelsång, Dackevägen och vägen förbi Fiskestad, har väl mest varit använd som ridstig. Vägen förbi Fiskestad har de gamla endast hört omtalats som ridväg. Delvis har den nog även använts för kördon, ty på en del ställen är den förbättrad, troligen i senare tid. Så är det nog med alla gamla vägar, den första stigen har förbättrats än här och än där och till sist har man haft en väg.

Över Fiskestadssjöns is har man haft vinterväg till Väckelsång. Från Möckleryd har man kört ner på isen och följt östra stranden fram till Fiskestad Makagård. Vid Söftestorp Norreg har Söftestorpborna haft sin nerkörsel och söder om Horsholmen har den gamla vintervägen från socknens östliga del stött till. Från Fiskestads Makag har man färdats fram över Väckelsångs Makag, till gamla kyrkan vid Östadvägen.

Från Änga, Kärringeberg och Raflanäs har man för i tiden haft en väg över mossarna fram till gamla kyrkplatsen. Denna väg har nog vid vissa tillfällen varit oframkomlig, såsom på våren och hösten. På sommaren, om det varit torrt, har det varit en nära väg fram till Väckelsång. Men den där vägen har nog huvudsakligen varit en vinterväg, då det varit lätt att komma fram på de tillfrusna sankmarkerna.

De gamla berätta om en gammal väg, vilken gått från Boaryd över Pinnamyrd mot Boarydsudd och Söftestorp. Det skall ha varit en så kallad kavelbro (**E1259**), dvs en väg av stockar över myren. I mosskanten vid Boaryd fanns ännu på 1900-talet spår efter en gammal väg. Det bortogs då en gång i den odlade mossen lämningar efter en stenlagd väg. Från denna stenbro över den källmarken har nog kavelbron över myren utgått. Den där vägen har nog tillkommit och använts på 1600-talet då det varit samma ägare till Boaryd och Ekeryd herregårdar. (Gamla vägar och stigar i Väckelsång och angränsande socknar.)

Skyltar och skyltstolpar är på en del håll i dåligt skick. Den här Dackestigsskylten finns i Boarydsudd.

Östra sidan i Väckelsångs socken kallas Östan Myrans rote. Den är instängd mellan mossar och myrar i öster och väster, och i norr är också mossar samt sjön Nisten. I gamla tider har det nog vid vissa tillfällen varit svårt att färdas norr ut härifrån. Såsom vid vår och höst när vadställena eller de dåliga broarna över vattendragen i norr varit översvämmade. Norr om Hönseryd vid det s k Åbro har förr varit ett vattendrag från sjön Nisten. Där har säkerligen i forna tider varit ett vadställe. Det berättas att när det kommit budkavle så har det ibland hänt att man fått kasta över den där vid Åbro. Vägen från Östan Myrans rote mot Väckelsång förbättrades år 1828, då den nya kyrkan höll på att byggas. Tvistigheter uppstod mellan Östan Myrans rote och Fiskestads rote angående vägen norr om Hönseryd mot Fiskestad. Men man enades till sist så Östan Myrans rote skulle ”broa på mycke vid Udde led” och vid Åbro skulle byggas en stor bro i stället för tvenne små. Denna roten har sedan dess underhållit den vägbiten och detta har varit ett av de främsta ärendena på majstämmorna. Men även efter den omtalade förbättringen var nog ej vägen så värst bra, ty det berättas att man brukat rida med mälden till Fiskestads rusthålls kvarn vid Korrö (E978). Den där vägen mot Väckelsång är nog en forntida trafikled. Passet där vid Åbro har varit det bästa stället att komma över, då man velat åt det hållet. Man kan fundera litet över namnet Hönseryd. Det har kanhända samma ursprung som t ex Hönshylte. Det berättas om sjömän som första gången passera Kullens fyr, att de till de äldre sjömännen på båten förr ha fått betala ”hönsepengar”, som man sen använt för traktering. Man kan tänka sig att resande i forna tider där vid Hönseryd, i närheten av övergången vid Åbro, haft en trakteringsplats. (Gamla vägar och stigar i Väckelsång och angränsande socknar.)

Av Fabian Karlssons handskrift *Bystämman*, från 1941, framgår hur en så kallad brosyn gick till:

”Brosyn” (vägsyn) förrättades av ålderman och biträden. I de gamla bystämmoprotokollen står mycket skrivet om vägunderhållet. Från äldsta tid och fram på 1900-talet är det ett ständigt återkommande överläggnings- och tvisteämne på bystämmorna. År 1866 beslutade man välja en brofogde, som mot en årlig betalning av 2 Riksdaler och 17 öre skulle syna att alla vägarna i hela byalaget underhållos lika. Vägspåren skulle vara igenhackade till den 15

maj, 'annars legos okörd'. År 1867 beslutades 1 Riksdaler vite för varje vägstycke, där spåren ej blivit igenhackade. År 1873 fingo ålderman och biträden övertaga "brosynen" igen. Synen skulle förrättas den 1 juli. Före vägsyn utsändes budkaveln med tillsägelse, att varje åbo skulle ha "broat" (grusat) eller [hackat] vägspåren på sitt till hemmanets hörande vägstycke. De olika gårdarna hade sina gemensamma 'motaj' (grustag), där man upptog 'broämne', vanligen skjetterjord. I gränsen mellan byalagen brukade båda byalagen ha ett gemensamt vägstycke. Denna vägbit har i alla tider varit ett tvistefrö, som till och med lett till processer. Här en gammal åldermans anteckning om ett sådant "hopastöcke". Anteckningen är daterad den 1 oktober 1819: 'För leden Sommar den 7 juli har Boaryds Byalag varit så hederliga och Broat på Källehultavägen och där utgjort Summa af Trettio Tre Dagsvärke som uppföres och blir Så otacksamt upptaget av Källehults Byålderman'.

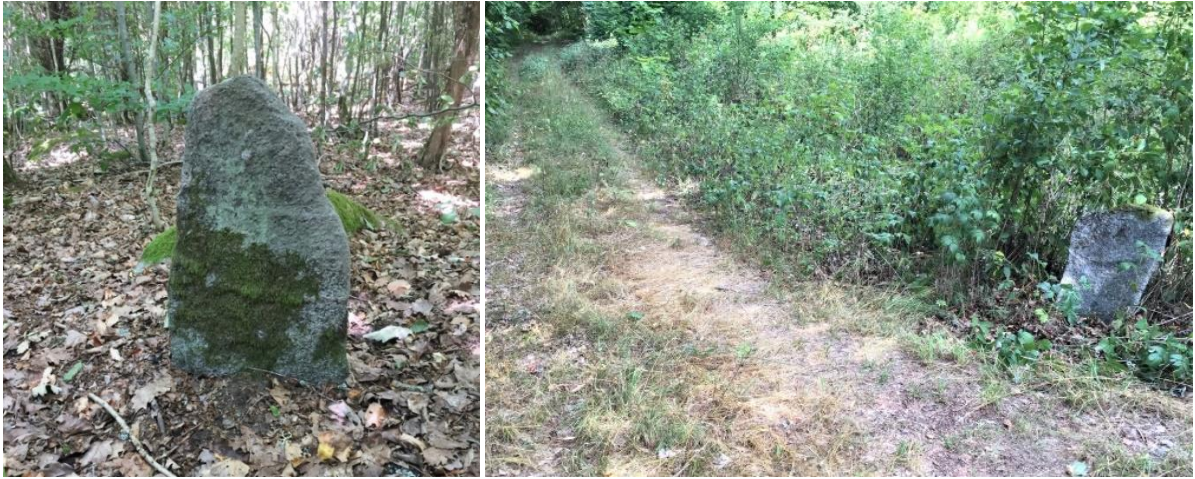
Gravkummel (E1029) i röjningsröseområde (E76) intill den väl upptrampade stigen mellan Lidhem och Väckelsång.

Väghållningsstenar

Längs vägar förr i tiden uppsattes först trästolpar och senare stenar som visade vilka vägsträckor som markägare var skyldiga att underhålla. En hel del av dessa stenar står kvar längs vägarna medan andra har blivit skadade eller försvunnit vid vägbreddningar och snöplogning. Det då nyinrättade Lantmäteriet fick år 1628 i uppgift att upprätta väglottsdelningar. Det var markägarna själva som satte upp stenarna, en del med gårdsnamn och årtal, eller initialer, andra utan inskriptioner. Vägsyn gjordes varje år och brister noterades i bystämmoprotokollen.

Sverige fick sin första väglag 1895 och där stadgades för första gången om väghållningsstenar. Den nya lagen innebar att nyinrättade väghållningsdistrikt var ansvariga för väghållningen.

I registret har 13 väghållningsstenar i förmodat ursprungligt läge noterats. För fyra av dem är tolkningen något osäker. Tre väghållningsstenar har hämtats in till hembygdsgården.

Väghållningsstenen till vänster står drygt 50 meter öster om Aggabro på vägens norra sida (E42). En annan väghållningssten står inte långt därifrån i närheten av Kristinelund (E43).

Väghållningssten (E730), skadad vid vägarbete. Enligt inventeringen 2001 avrundad upptill. Nu avslagen med kantig översida. Stenen till höger är Väckelsånga's enda väghållningssten på ursprunglig plats med inskription. Det syns inte på bilden men där står Ramö med versaler (E816). Stenen är nersjunken, alternativt har vägreken höjts. Den står i Boarydsudd längs vägen mot Drobbanäs.

Den här avslagna väghållningsstenen står i Lidhemsallén (E1232).

Väghållningsstenar vid hembygdsgården. Den vänstra har inskriptionen: WI, GD, No 31 (möjligen 37). Den till höger har välformad rundad överdel.

Milstolpar

Det har funnits tolv milstolpar stående i postament i socknen, helmils, halvmils och kvartsmils. Nio av dem är helt intakta. En stolpe står i stenmur, i två fall saknas stolpen men postamentet står kvar och i ett fall är både stolpe och postament borta.

För några år sedan noterades att milstolpen inte så långt från Jeppahem (E1152) lutade kraftigt och att fundamentet hade skadats och delvis raserats. Efter skadeanmälan till Länsstyrelsen ombesörjde Sune Jönsson (Landskapsarkeologerna) att fornlämningen restaurerades. Den bekostades av det statliga kulturmiljöanslaget som förvaltas av länsstyrelserna.

Det renoverade fundamentet och den upprättade milstolpen intill en äldre sträckning av Tingsrydsvägen, cirka 300 meter NV om Jeppahem.

Halvmilsstolpe i Hönebol (E1146).

Erik Björklund återger en sägen om milstolpen (E1038) vid Styragårdsröset:

Om man utgick från Växjö fanns milpålar hela vägen och på dess högra sida, men denna påla var placerad på den vänstra sidan. Varför? Jo, i det mycket gamla röset mitt emot fanns det förr troll, och dessa ville ha pålen på den sidan röset låg. När därför fundamentet ... revs ner var gång det murades upp, blev det till vänstra sidan där det fick vara ifred (1994:8f).

Halvmilsstolpen intill det äldre vägvsnittet vid Styragårdsröset (E1038). Milstolpen (E1149) vid Fåraberget inne i Väckelsångs samhälle flyttades från vägens motsatta sida när hus började uppföras (Björklund 1994:9).

När väg 27 byggdes om på 1940-talet, mitt för Elovshult, förstördes den därvarande milstolpen. En ny milstolpe (E1147) med året 1774 i högre relief sattes upp av hembygdsföreningen 1990 (Björklund 1994:9).

Milstolpen (E1048) längs gamla vägen, mellan Kåranäs och Vibo är "helt borta", skriver Björklund (1994:10). En sanning med modifikation. Stolpen är borta men postamentet finns kvar. Om milstolpen vid Stenstugan (E1151) berättas att den var försvunnen i många år men att den kom till rätta när det upplystes om att det var olagligt att inneha en sådan privat (Björklund 1994:10f).

I trakterna av Grimsvik står denna stolpe med året 1831 (E1153).

Milstolpar av järn gjöts på Huseby bruk under 1700-talets senare del och under 1800-talets tidigare del, enligt Björklund (1994:11). Det är bara två av stolparna som har gjutningsår. För övriga är gjutåret okänt. Detta ställer till det i bedömningen om de är fornämningar som tidigare eller kulturlämningar. För fornlämningsstatus krävs ett daterande bevis att stolparna är äldre än 1850. Den här problematiken rör flera lämningstyper och berörs kort i bilaga 3I.

Milstolpsfundament (E1048) längs längs den gamla och numer övergivna Tingsrydsvägen, norr om Kvarnamåla.

Broar

Det finns fyra bevarade stenvalvsbroar i Väckelsång. Därtill kommer fem broar som har tagits bort. Det framgår inte av äldre beskrivningar av vilken typ dessa var.

Den största stenvalvsbron är den över Aggaån (E1025). Den är 35 meter lång och sex meter bred och anlagd av tuktade gråstenar, förstärkta med cement. Bron har fyra valv och utmed sidorna står stenstolpar. Mellan stenstolparna är ett träräcke, omålat. Bron är grusbelagd och fortfarande i trafik. Byggt 1870 enligt ortsbefolkningen och kallas Aggabro. Aggabro finns omnämnt från 1600-talet, med säkerhet 1661.

Aggabro. Valvbro över Aggaån.

Längs gamla vägen mellan Fiskestad och Korrö finns en välbevarad stenvalvsbro (E1079), tio meter lång och fem meter bred och byggd av tuktade gråstenar. Räcke saknas, men fem resta stenstolpar visar var räcket varit fäst. Vägen är inte längre trafikerad, bortsett från att löparna i Väckelsångsloppet passerar här.

Bron längs gamla vägen Fiskestad-Korrö.

I Kvarnamåla finns en liten stenvalvsbro (E1106), tio meter lång och fyra meter bred. Bågformigt byggd av tuktad gråsten och den är fortfarande i bruk.

Stenvalvsbro i Kvarnamåla.

En brotyp som var vanligt förekommande förr i tiden är den så kallade kavelbron. Ingen kavelbro har bevarats i Wäckelsång, men Karlsson berättar:

... vid Pinnamyr, upptogs för några år sedan en lång rad stenar, tydligen en gammal väg över mossen ut mot myren. Litet lämningar synes ännu kvar. En sägen finnes om att ägare av Boaryds Herregård, vilka på 16- och 17-hundratalen även ägde Ekeryds gård, skall haft en kavelbro (väg av stockar) över myren. Kanhända att stenarna över mossen som på den tiden var kärrmark, voro lämningar av denna väg (Fabian Karlssons uppteckningar i folkminnesarkivet, samt i pärm i hembygdsgården: Gammalt och fornt i Boaryds by, Wäckelsånga socken).

En kavelbro undersöks i Oranienburg, Tyskland. Foto: Saxo. Licens. Public domain.

Kult- och offerplatser

Under den här rubriken sorterar både förhistoriska och sentida företeelser. Skålgropar är i regel från förhistorisk tid. Offerkast och hälsokällor har brukats in på 1900-talet.

Hällristningar

I Väckelsång förekommer endast skålgropar, inom folktron så kallade älvkvarnar. Andra typer av hällristningar är okända. Sverige har flera områden med bildristningar (t ex skepp, människofigurer, djur m m), men de är relativt ovanliga i Småland. I Väckelsång har totalt 132 skålgropar påträffats, fördelade på tio platser.

Min enda jordnära kontakt med bruket av skålgropar gjordes 1983 under fornminnesinventering i Västergötland (som landskapet hette på den tiden). Enligt uppgift av närboende använde en man i byn Sörby på 1940-talet en skålgrop i läkedomsmagiskt syfte. Om mannen kände sig sjuklig droppade han blod i skålgropen på kvällen. Om blodet var borta följande morgon var det ett tecken på att han skulle bli frisk. Skålgropar tolkas vanligtvis som ett slags rituella offerplatser och de har huvudsakligen knackats in i berghällar och i takblock till hällkistor. Inom folktron trodde man att älvorna malde sitt mjöl däri. En annan tolkning är att de smörjdes med fett alternativt fylldes med säd, i båda fallen med syftet att åkerbruket skulle ge god skörd. Under en studieresa till Italien 1988, närmare bestämt till det hällristningstäta Val Camonica, berättade italienska forskare att de, världsomfattande, hade funnit över ett hundra olika tolkningar av hur skålgropar kan ha brukats. Vid sidan om rimliga tolkningar finns det en hel del urflippade tolkningar om skålgroparnas användning, uppkomna i forskares huvuden, som kan lämnas därhän (Karlsson 2009:10f).

En takhäll till hällkistan i Svenstorp innehåller 26 skålgropar, och ett block som togs tillvara i samband med undersökningen 1928, sannolikt en del av en takhäll, innehåller 15 skålgropar (E1027).

Skålgropar på takhällar till hällkistan i Svenstorp. På pall 155 ligger det till Statens historiska museer insamlade blocket. Obs, fotot till höger är copyrightskyddat.

20 meter söder om hällkistan är en uppstickande berghäll med 17 skålgropar och 15 meter SÖ om föregående är ett jordfast stenblock med två skålgropar (E1028).

Berghällar i Svenstorp med 17 respektive två skålgropar (E1028).

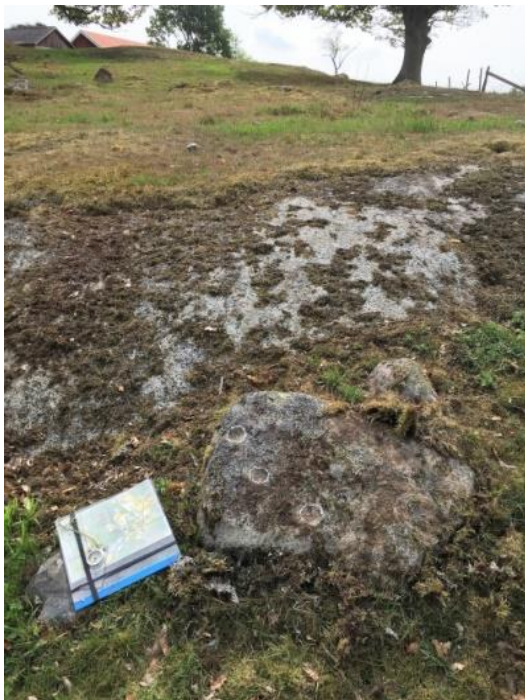
Ett par hundra meter västnorsväst om Svenstorp är en delvis naken berghäll med tre skålgropar (E120) samt nära föregående och intill en skogskörväg är fyra skålgropar (E1265) i uppstickande berghäll.

Skålgropar på berghäll västnorsväst om Svenstorp på Lidhems marker.

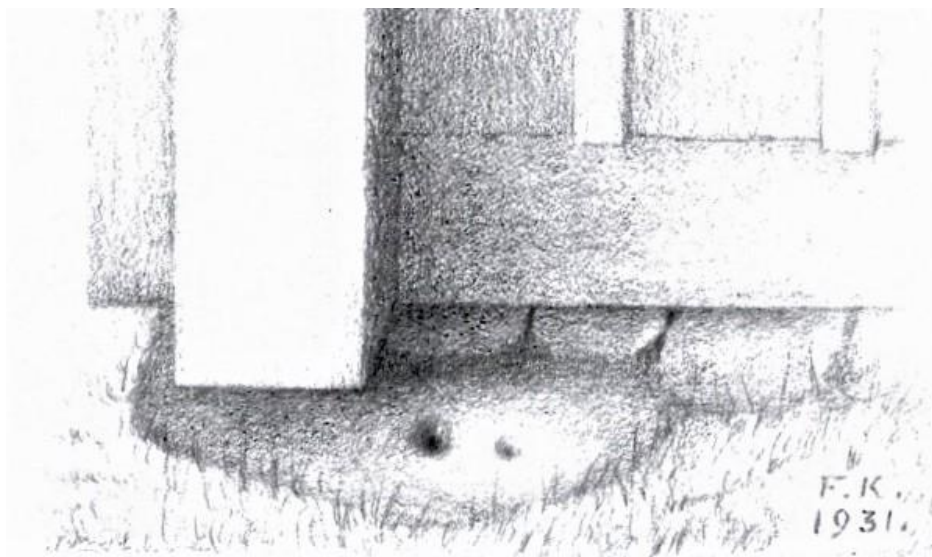
I ett gravröse (E1040) på kyrkans mark ligger en sten i fyllningen som har två skålgropar.

Stenen nedanför hällen har tre skålgropar(E1058). Den ligger vid Östad Hans Olssongård och kallas Älvkvarnsstenen.

Enligt Fabian Karlsson lär det finnas 60 skålgropar (50 enl FMIS) på hällen som nu döljs av trädgårdsväxter i sluttningen norr om kyrkan. På samma tomt finns ett block med en skålgrop (E1061:1-2).

Bland Fabian Karlssons teckningar återfinns den här: Två skålformade fördjupningar (älvkvarnar?) i en hörnsten vid ett boningshus i Boaryd. Tyvärr nämner han inte vilket hus det är fråga om. Platsen har inte återfunnits och därmed inte kontrollerad.

Offerkast

Offerkast har det historiskt sett funnits av åtminstone två slag: stenkast och riskast. Stenkast är okända i Väckelsång. Två riskast är borttagna eller nerruttnade. Vid backstugan *Värpet* som antagligen låg där Nyadal i Kvarnamåla nu ligger (nära auktionshallen) fanns förr en stor rishög (E965), uppkastad efter en person som dött bråddöd där (Ortnamnsarkivet). Fabian Karlsson skriver följande i en handskrift:

Å landsvägen invid Kvarnamåla i Väckelsånga socken finns en plats kallad Värpet. Säkert har detta ställe också fått sitt namn efter ett likvärpe.

I handskriften *Offerkast* (1935) ges följande kompletterande text, men antas avse samma händelse som ovan:

Å landsvägen invid Kvarnamåla i Väckelsånga socken finns en plats kallad Värpet. Det är mycket möjligt att en död man hittats där, och att där varit ett värpe för honom. Gästgivargården – krogen var strax intill.

Karlsson omtalar även ett annat riskast vars belägenhet inte gått att fastställa (E1255):

Emellan Ringshult i Väckelsånga socken och Torahult i Nöbbele socken var förr i tiden en "tvärtumsväg" (genväg) genom skogen. Invid en "klyv" (övergång i en gårdesgård) invid stigen hittades en gång en gubbe, "Marcus i Ringshult", liggande död. Här kastades ihop en rishög vid stigen, det blev ett värpe.

Det betydde otur att passera ett offerkast utan att lägga på en sten, eller som i Väckelsång, ett ris. Risken att själv drabbas av sjukdom eller olycka bedömdes som sannolik.

Stenkast på Brännö (Raä-nr Styrö 82-1) och riskast intill Stöttestenen i Huddinge (Raä-nr Huddinge 244:1).

Bilderna är licensierade under Creative Commons.

Offerkällor

Av Väckelsångs offerkällor är det bara en som är säkert positionsbestämd, *Bengtårdskällan* (E108). En källa på Lidhems marker har inte säkert återfunnits. Den ska enligt uppgift i Lidhems säteri ligga nära en annan källa (E109). En tredje källa, Bomans källa (E113), bedömdes av Kjellmark som offerkälla men den har inte upptagits som sådan i FMIS då den ärstensatt och brunnslik.

Helge Rosén återger ett meddelande från Urshult:

I Lidhems kohage fanns en offerkälla. Där voro inte många, som kände till den, och där ledde bara en kreaturstig dit. En gång kom en gammal man, N. N., och sa: 'Jag ska gå ner till Lidhems kohage till källan, som är där. Jag ska offra för ett sjukt barn. Jag har åtagit mig det' (1936:72).

Källor utan offertradition kan ha andra traditioner och berättelser knutna till sig, som har något att berätta om gångna tiders tro och övertro. Återkommer till dessa i avsnittet om *Källor*.

Hälsokällor

Fabian Karlsson i odaterad handskrift om *Märkliga källor*:

I Bredahult, Väckelsångs socken, finnes i skogen en liten källa, som förr ansågs vara en hälsokälla. Den ligger på en liten tilltrampad slätt i skogen och är en mycket liten källa, endast en meter i genomskärning och mycket grund. I kanterna ligger flata stenar. Källan hade ett starkt järnhaltigt vatten, som brukade drickas mot en del sjukdomar. Om det varit vanligt att offra i källan vet man ej, men troligen har man ej gjort så, ty några mynt har ej hittats där. Om söndagseftermiddagarna brukade traktens ungdom samlas där och ha roligt. Nu är källan fullständigt bortglömd och platsen där den finnes är övervuxen med skog.

Det finns en källa med namn Elisekällan i Bredahult (E1634) men det är oklart om Elisekällan är den källa som avses av Karlsson.

I en annan odaterad handskrift, *Om stenar m m*, återkommer Karlsson till denna källa:

Vid Bredahult i Wäckelsångs socken finnes en s k hälsokälla. Den är belägen på Otto Gustavssons ägor i skogen bakom Alfred Johanssons ladugårdsbyggnad. Denna källa skall hava varit en mycket kraftig hälsokälla, vars vatten man druckit som bot mot en del sjukdomar. Om det offrats i källan är obekant. Förr var källan ganska mycket besökt, särskilt på söndagarna, ty då brukade ungdomar samlas vid den. Numera är källan fullständigt bortglömd, så att de yngre vet ej ens platsen för den. Förr var det omkring källan en liten slät öppning i skogen, men nu är platsen övervuxen med träd och buskar, varför källan är svår att hitta.

Övrigt

Nedan presenteras sådant som inte naturligt passar in i rubrikerna ovan, det vill säga lämningar, uppgifter om lämningar, gränsmärken, källor med mera.

Pestgårdar

Uppgifter om pestgårdar är vanligtvis vaga och orienteringen uppgifterna därefter. Några pestgårdar har utpekats av ortsbefolkningen. Fabian Karlsson är i regel uppgiftslämnare och Knut Kjellmark återger dem. Enligt Kjellmark ligger det en pestgård på Wäckelsångs Saxagårds utmark. Redan Wieslander antecknade: "Ringmuren omkring den är någorlunda bibehållen". Den exakta platsen för pestgården är okänd. Möjligen sammanfaller den med en åker, helt omgiven av stenmur, som inte länge brukas (E95:1-2).

Kjellmark skriver:

Fab. Karlsson berättar om en pestgård som låg vid f. d. soldattorpet Björkedal (E405) söder om Wäckelsångs samhälle. Den skall hava blivit uppodlad av framlidne träskomakaren Fabian Pettersson. – En egendomlig grav säges Pettersson ha träffat på vid schaktningen av den gamla pestgården. Han trodde det var en krigargrav. Han skall i nämnda grav ha hittat delar av en "rustning" enligt uppgift 'bröstplåt' (?) samt "ett svärdsfäste", vilka saker upphittaren sålde till okänd person. Graven ifråga är något mystisk. Fynden synas ej tyda på pestgrav. – Kanske även denna uppgift avser samma förut omnämnda pestgård söder om Wäckelsångs kyrka och station (E1486).

Enligt Kjellmark i *Värends fornminnen* (1932:28), har cirka elva pestgravar påträffats i norra delen av Boaryd. Den utpekade platsen, som uppodlades på 1870-talet, där även ett gravröse legat, har noterats som fornlämning med upplysningsskriften kolerakyrkogård i fornminnesregistret (E1088).

Pestgården i norra Boaryd låg ute vid det moderna röjningsröset.

Kjellmark skriver:

Uppgifterna om den andra pestgården i Boaryd äro mera osäkra. Den menar man skulle ha legat på Mellangården (E1484). Där finns nämligen en åker som kallas Pestgårdsåkern. Det är detta namn, som gjort, att man tror, att här varit pestgård. – Ett gravfält från järnåldern torde emellertid, ehuru man nu ej ser till några gravar, här haft sin plats. I ett röse härstädes skall man en gång hava funnit en gravurna med aska och brända ben. Och strax intill låg förr å Säteriets ägor ett röse, som hette Kungsröret (E1092), borttaget på 1860-talet. Det var tydligen ett gravrör. Det kan ju vara en möjlighet, att man vid uppodlingen av åkern fann skelettresten i någon av de förhistoriska gravarna här och trodde, att de härrörde från folk, som dött i någon farsot och jordats här, varefter åkern fått namnet Pestgårdsåkern. Men här kan också ha varit en pestgård.

Kjellmark fortsätter:

P. G. Vejde har lämnat mig uppgift. Han besåg åren 1908 och 1909 en pestgård, som fanns söder om Väckelsångs station på västra sidan om landsvägen invid soldaten och stationskarlen Halls bostad. Vid besök på platsen 1924 var pestgården borta och området uppodlat och besått med råg. Enligt vad man sade på platsen, hade man fått vederbörligt tillstånd att plöja och odla, där de gamla gravarna funnos.

Den exakta platsen förblir okänd men pestgården bör rimligen ha legat inom området för servicehuset Solhaga (E1443:4).

En uppgift lämnas av Vejde, senare återgiven av Kjellmark. Vejde ska ha fått uppgiften av Carolina Davidsson, Hanagärde, "att en pestgård har legat på Kyrkbergets västra sluttning emot O. Danielssons gård Hanagård. Den var emellertid då, 1908, förstörd genom schaktning". Även i detta fall är den exakta platsen okänd (E1486).

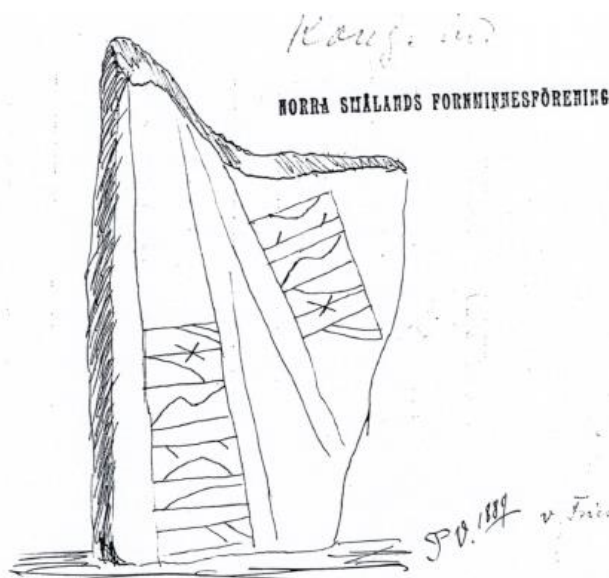
I samlingar till Ny Smålands beskrivning fann Vejde en anteckning från 1844 av N. Wieslander om två stycken pestgårdar, använda till jordande av i pesten döda åren 1710-1711. Den ena skulle ligga ¼ mil söder om kyrkan vid landsvägen. Möjligen är detta samma pestgård, som man visade Vejde söder om stationen. Den andra låg å Saxagårds utmark.

Ringmuren omkring den är någorlunda bibehållen, hade Wieslander antecknat. ... F. Karlsson har emellertid hört ytterligare två pestgårdar omtalas, belägna i socknen. Den ena skall ha haft sin plats å Ringius ägor, Östad Mårtensgård (E1487), den andra (E1488) där Väckelsånga kyrka nu står (Kjellmark 1932-1936:29f, Värends fornminnen).

Runinskrifter

Runstenar har inte påträffats i Väckelsång. Kjellmark nämner ett fragment och en uppgift om ett annat fragment i boken *Värends fornminnen* 1932-43, s 23:

I slutet av 1880-talet fann man vid rivandet av en spisel i Väckelsånga Trottagård en mindre, något fragmentarisk sten med ett ej fullt korrekt run-alfabet, ristat av någon, som hämtat sin kunskap om de gamla skrivtecknen från runstaven. Stenen, som väl lagts in i murverket, för att skydda huset mot åskeld fördes av amanuens Per Vistrand till Nordiska museet, där den nu förvaras. Stenen som endast hade en storlek av 25,5 cm i längd, 13 cm i bredd och 8 cm i tjockl., har varit för liten för att resas ute i fältet (E1206.) Inskriften omtalas även i *Smålands runinskrifter* (1935:62f).

Teckning av Per Vistrand.

Kjellmark nämner en annan uppgift, som han ställer sig skeptisk till eftersom den inte gick att kontrollera:

...att en av av åboarne i Kroksjöboda (Vickenberg) meddelade, att han på Burmans gård i Ekefors i södra kanten av Väckelsång, nära Tingsås-gränsen, en gång hade hittat ett stycke av en runsten. Om var den nu fanns kunde ingen upplysning lämnas (E1129.)

Fångstanläggningar

Varggropar

Om varggropen i Uvanäs berättas att man använde en svedd katt som bete till vargarna (Pettersson 1994:29). Sanningshalten i detta kan man nog sätta frågetecken kring, det låter som en skröna.

Lamm, däremot, är mer känt som bete när varg vistades i trakten. Det finns sju anteckningar om vargropar i registret. Några är helt klara till sin natur, andra inte. Tre av dem har vissa likheter med varggropar men är sannolikt spår efter stenbrott eller liknande. Fångstgropar har en vall runt kanten, det vill säga, uppgrävt material har inte lämnat platsen (som för grustäkt) utan ligger kvar runt kanten. Vargropen i Uvanäs (E1107) har varit känd länge men det är oklart om varg har fångats i den, men troligen så. Förbud mot att fånga varg, eller andra djur, i gropar inträdde 1864.

Fångstgrop för varg i Uvanäs.

Fångstgrop för varg i Väckelsång (E1072). Kulturstubbar omger varggropen efter gallring.

Fångstgrop för varg i Korrö (E978) och en Fiskestad (E141).

Ett vargnät i hembygdsgården (E1063). Gåva av Gunnar Karlsson, Väckelsågs Styragård.

Skårar

Skårar är ett slags jaktvärn för att gömma sig i vid jakt på främst fågel eller säl, men kan förekomma även i andra jaktsammanhang. Definition enligt Riksantikvarieämbetet: "En skåre är vanligen konstruerad som en "skärm" av sten och/eller ris och är ibland även kallmurad. Den är vanligen utformad som en helt eller delvis sluten cirkel, men kan också vara bågformig och har ofta en försänkning innanför skyddet." <https://app.raa.se/open/fornsok/lamningstyp/1105/definition>

Möjlig skåre på Kläppen i Pinnamyr.

Katissor

Katissor (katsor m fl) är en fast fångstanordning för fisk som enligt Karlsson (1963; *Fiske*) inte brukades i Väckelsång:

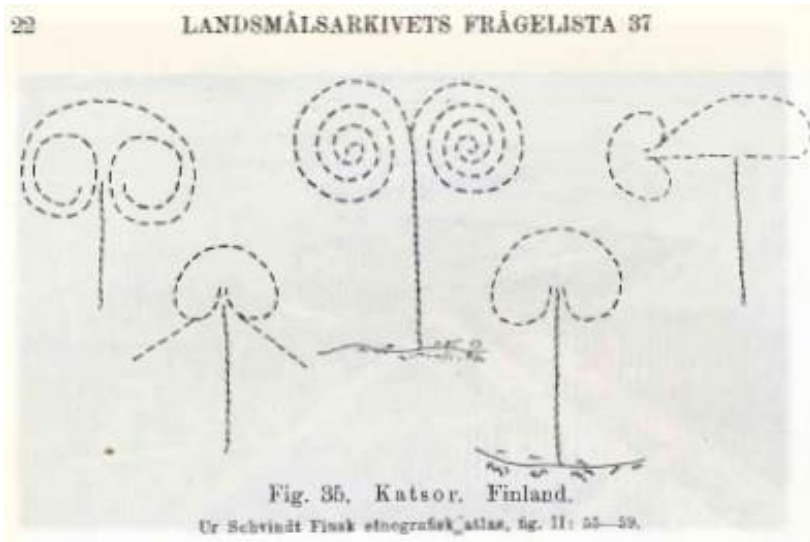
Lämningar efter katsor finns ej i Väckelsånga socken, men sådana har sports från andra håll, bl a från Älmeboda socken, där man påträffat sådana. En katsa var byggd med i dyn nerslagna pålar, mellan vilka flätats spjälor och ris. Från land utgick en vad man kallade landgång till katsans ingång. Den trånga ingångsöppningen var kilformad, ty det var tvenne korta armar, en på vardera sidan och landgången. Framför ingången, eller ingångerna, ty delade ju öppningen, vidgades pålningen till ett större rum eller förgård. Från förgården ledde trånga ingångar till smärre innerrum. Pålningen i dessa ingångsöppningar var böjd inåt, så det var svårt för fisken att hitta ut igen. Fisken i katsan har nog tagits upp med håv.

Katissor har funnits åtminstone på två ställen i Hyllen, söder om Uvanäs. Dessa båda platser uppmärksammas i en geometrisk avmätning från 1708.

Lantmäteristyrelsens arkiv: Detaljer av karta: Väckelsånga socken Uvanäs nr 1 Geometrisk avmätning, 1708.

Enligt kartans text: 10. Åro 2^{ne} katissor i sjön som uthi stundom några fiskar kan fångas (osäker läsning).

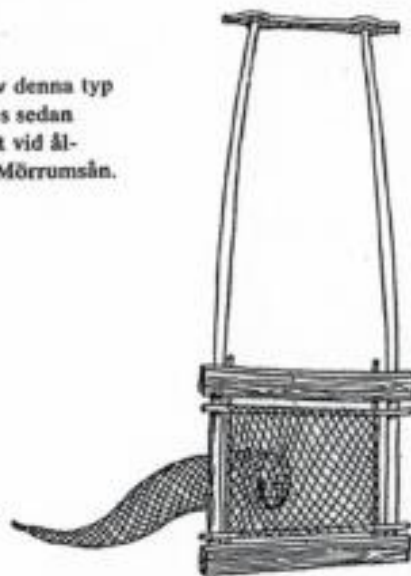
Några principskisser på katsor. Efter Landsmålsarkivets frågelistor, 37, Fiske. 1935.

Ålalanor och ålakistor

Ål fångades i ryssjor, tinor och kistor samt i lanor, som förefaller vara det ord som har varit mest brukligt för ålfångst i Småland. Fabian Karlsson återger i handskriften *Fiske* (1963):

Fångst av ål har skett i "aulasätt", d v s ålalanor. Dessa voro byggda vid fall eller broar. Vid en fyrkantig ram hade fastsatts en nätsäck, och denna var fästad nedanför en öppning i en dammbyggnad, så när vattnet rann därigenom blev ålen fast i nätsäcken. Ålalanor har i äldre tid funnits på flera ställen i Bräkneån, bl a vid Boarydsudd (ej återfunnen) och Eskilskvarn (E674). Ett ålafiske har funnits i ett mindre vattendrag vid Svinahagen (ej återfunnen) i Söftestorp samt ett annat vid Hönebol i ån mellan Hyllessjön och Fiskestadssjön (E358). Detta senare ålfiske har i gamla tider årligen lämnat "ålaskatt" till Boaryds rusthåll. Vid Eskils kvarn utbyttes fångstsättet med lanor mot "aulakista", och denna används ännu (E674). Ålkistan är en större trälår med spjälbotten. När vattnet rinner över vid fallet ner i ålkistan så följer ju ålen med och blir fångad i denna.

Laner av denna typ användes sedan gammalt vid ålfisket i Mörrumsån.

Ålalanor. Teckning av Björn Gidstam. Efter Gidstam 1974:27.